

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Samiske grunnfortellinger og museale framstillinger

En undersøkelse av sammenhengen mellom historiske grunnfortellinger og museumsformidling av det samiske

Christian Eftedal

Masteroppgave i historie ved lektorutdanningen HIS-3980 vår 2022

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	5
2	Historisk kontekst.....	7
2.1	Definisjon av det samiske og veien til et urfolk	7
2.2	Samiske krav til den norske stat	10
3	Kilder.....	12
3.1	Museum som kilde.....	12
3.2	Utstillingene.....	13
3.2.1	Tromsø museum.....	13
3.2.2	Nord-Troms museum	15
3.3	Historisk materiale.....	16
3.4	Kildekritiske hensyn i sin helhet	17
4	Teori og metode	18
4.1	Fortellinger og grunnfortellinger	18
4.2	Museum	21
4.3	Metode.....	23
5	Grunnfortellinger.....	27
5.1	Grunnfortellinger presentert i litteratur	27
5.1.1	Grunnfortellinger i Norge.....	27
5.1.2	Samiske grunnfortellinger	32
5.2	Norges offentlige utredninger.....	36
6	Gjennomgang av utstillingene.....	48
6.1	Samekulturen	48
6.2	Sápmi – En nasjon blir til	55
6.3	Møter - Encounters - Deaivvadit – Kohtaamissii	62
7	Diskusjon.....	68
8	Konklusjon	78

Vedlegg 1	80
Referanseliste	81

Figurliste

Figur 1: Tidsfordeling for de 24 NOU-er om samiske aspekter	38
Figur 2: Tidsfordeling av alle NOU-er som nevner samene	38
Figur 3 Samekulturen: Utstillingen sett fra inngangen	51
Figur 4 Samekulturen: Den siste monterer i utstillingen. Omhandler samisk organisering....	52
Figur 5 Samekulturen: Et av dioramaene i utstillingen.....	53
Figur 6 Samekulturen: Montere om kyst-samer, innlands-samer og østsamer-skoltesamer....	54
Figur 7 Sápmi: Inngangen til Sápmi utstillingen	56
Figur 8 Sápmi: «kaken» som viser en representasjon av folketellinger i Kvænangen i 1930 og i 1950.....	58
Figur 9 Sápmi: Tavle med bilder og tekst med en splittelse gjennom midten. NSR og SLF står på hver sin ide.	59
Figur 10 Sápmi: Bilde og tekst som forteller leseren om utstillingen Samekulturen	61

Forord

Ved innleveringen av denne masteroppgaven avslutter jeg nå mitt femårige studium på lektorutdanningen ved UiT. Disse fem studieårene har bydd på store utfordringer og hindringer, men også mestring, stolthet og glede. Denne besvarelsen er et resultat av utallige timer med analysering, skriving, oppgitthet, glede, søvnløse netter og bevisstløse dager. Men, til slutt ble oppgaven endelig ferdigstilt, og da er det mange som fortjener en takk!

Først og fremst ønsker jeg å rette en stor takk til min fantastiske veileder, Marte Spangen, som har bistått meg under skrivingen og som har kommet med gode råd og nyttige innspill i gjennomføringen av masteroppgaven. Uten deg og din tålmodighet ville ikke denne masteroppgaven sett dagens lys! Jeg ønsker også å takke min samboer Thea Tengs Bjørge, for endeløs støtte, samt gitt oppgaven en grundig og sårt trengende språkvask. Jeg vil også takke valpen i huset, Ekko, som har motivert meg til å reise meg fra stolen når skrivesperren trer inn. Jeg vil også takke min familie som har bidratt med hjelpsomme refleksjoner og positive ord.

Med denne masteroppgaven takker jeg for meg og for fem flotte år som student på UiT!

“Det er simpelthen ikke sant at det går an å skille klart mellom forskning og formidling, ikke nå lenger. Det fins former for innsikt – også faglig innsikt – som bare oppstår på møteplassene, det vil si i formidlingsrommene der kunstig atskilte fagfelter berører hverandre – og der enda kunstigere atskilte eksistensnivåer i våre liv kommer i meningsskapende kontakt. Formidling er ikke bare å gjøre allerede etablert kunnskap synlig. Formidling er å skape møteplasser for mening (Mediation is a way to shape an encounter for the creation of meaning)”¹

¹ Professor Per Thomas Andersen sitert i (Ragazzi, 2008, s. 100)

1 Introduksjon

I perioden etter andre verdenskrig har samene blitt mer synlig som en folkegruppe både i Norge og internasjonalt. Den norske stat har vist større hensyn til deres tilværelse og har forsøkt å tilrettelegge for en stabil grobunn der den samiske kulturen får utvikle seg. Det har likevel vist seg å være en tung og tidkrevende kamp mot staten for at samene kunne oppnå den samfunnsposisjonen som de har i dag. Historieskrivingen om disse prosessene har vært mangfoldig og viser i seg selv en utvikling i måten man har skrevet historie om samene. Hvilke fortellinger som har blitt fortalt uttaler noe om hvilke deler av historien som var viktig på de ulike tidspunkt. På et grunnleggende nivå forteller man historier når man skriver historie. Disse fortellingene har ofte kjennetegn som kan bli funnet i flere kilder gjennom en viss periode og man kan på den måten definere grunnfortellinger i historie. Denne masteroppgaven vil ta for seg hvordan de historiske grunnfortellingene om det samiske har endret seg over tid, i tillegg til å se – samt vurdere – om museumsutstillinger konstruert i ulike perioder gjenspeiler grunnfortellingene. Denne besvarelsen vil også vurdere om de utvalgte museumsutstillingene bidrar til å endre, eller underbygge de historiske grunnfortellingene gjennom sin formidling.

I denne oppgaven har det blitt brukt tre ulike utstillinger, hvorav den den eldste utstillingen ble ferdigstilt i år 1973 og den nyeste utstillingen ble ferdig i år 2015. Oppgavens historiske avgrensning vil gjenspeile dette. Basert på dette er oppgavens hovedproblemstilling utformet slik:

I hvilken grad har konstruksjonen av samiske museumsutstillinger endret seg i takt med de historiske grunnfortellingene om det samiske i Norge, og på hvilken måte påvirker utstillingene grunnfortellingen?

Problemstillingen kan bli delt opp i tre punkter:

Hvordan har de samiske grunnfortellingene endret seg i Norge fra 1970-tallet til i dag?

I hvilken grad er det sammenheng mellom samiske museumsutstillinger og historiske grunnfortellinger om det samiske?

Hvordan bidrar museumsutstillingene til en endring i grunnfortellingene om det samiske i Norge?

Forskning på grunnfortellinger om det samiske har blitt gjennomført før, og oppgaven vil i stor grad støtte seg til boka *Fortalt fortid: norsk historieskriving etter 1970* (heretter referert til som *Fortalt fortid*).² Boka tar for seg historieskriving fra 1970 og fram til bokas publisering i år 2013. Enkelte nye bøker om samenes historie vil også bli sett på for å se om de samme grunnfortellingene fremdeles er til stede. Det vil også bli gjennomført en analyse av Norges offentlige utredninger (NOU) for å undersøke om man kan se tegn til de samme grunnfortellingene i dem. To av oppgavens tre utstillinger har blitt mye omtalt mens den siste ikke har blitt forsket på i det hele tatt. I denne oppgaven er det et par aspekter som har i svært liten grad eller aldri blitt undersøkt før: Gjennomgang og analyse av Nord-Troms museums *Møter – Encounters – Deaivvadit – Kohtaamissii* utstilling, NOU-er om samene og hvilke grunnfortellinger man kan finne og hvordan grunnfortellinger kan sees i museumsutstillinger. Oppgaven er satt opp på følgende måte. Det innledes med en gjennomgang av relevant historisk kontekst, etterfulgt av en oversikt over hvilke kilder som blir brukt og på hvilken måte. Deretter er det en gjennomgang av overordnede teoriaspekter. Herifra vil det bli redegjort for oppgavens metode. De neste to kapitlene omhandler oppgavens to hoveddeler. Det vil først være en gjennomgang av alle aspekter tilkoblet grunnfortellinger. Dette innebærer tidligere litteratur, NOU-er og samiske historieverk. Så vil det utføres en gjennomgang og en analyse av utstillingene. Avslutningsvis vil alt samles i en drøftingsdel hvor de to hoveddelene settes sammen og diskuteres i forhold til hverandre.

² (Heiret, Ryymin & Skålevåg, 2013a)

2 Historisk kontekst

Kapittelet vil formidle en kort historisk bakgrunn for å oppnå en kontekstualisering rundt oppgavens tema. Først er det en redegjøring for definisjon av det samiske og veien til urfolkstatus i Norge. Deretter følger en kort historie om samisk politisk organisering fra 1900-tallet og fremover.

2.1 Definisjon av det samiske og veien til et urfolk

Oppgavens hensikt er å undersøke om det er en sammenheng mellom museumsutstillinger om det samiske, og de historiske grunnfortellingene om det samiske. Tidsperioden oppgaven vil basere seg på er fra 1970-tallet og fram til 2010-tallet. I denne tidsperioden har samene opplevd omfattende endringer og hendelser, herunder deres vei mot definisjonen som et urfolk. Et sentralt aspekt er hva man faktisk kan definere som samisk og hvem som har etnisk tilhørighet. Fredrik Barth har en kjent definering hvor han påpeker at det viktigste aspektet med definering av en gruppe er et krav om et medlemskap som identifiserer seg selv, og blir identifisert av andre som tilhørende til en kategori som kan bli differensiert fra andre kategorier.³

For at samene i Norge skulle bli et urfolk måtte Norge anerkjenne de som det. Dette skjedde gjennom ratifikasjonen i 1990 av konvensjon nr. 169 utarbeidet av ILO (International Labour Organization).⁴ Før ratifisering av konvensjon nr. 169 var det en diskusjon i Norge om forgjengeren konvensjon nr. 107 skulle bli ratifisert. Nr. 107 ble utarbeidet av en ekspertkomite i år 1951, og publisert i år 1957.⁵ I år 1989 ble konvensjon Nr. 169 publisert og erstattet ovennevnte konvensjon Nr. 107. Definisjonen av urfolk fra begge konvensjonene er beskrevet i to punkter:

1957: (a) members of tribal or semi-tribal populations in independent countries whose social and economic conditions are at a less advanced stage than the stage reached by the other sections of the national community, and whose status is regulated wholly or partially by their own customs or traditions or by special laws or regulations; (b) members of tribal or semi-tribal populations in independent countries which are regarded as indigenous on account of their descent from the populations which inhabited the country, or a geographical region to which the country belongs, at the time of conquest or colonisation and which, irrespective of

³ (Barth, 1969, s. 11-15)

⁴ (Regjeringen.no, u.å)

⁵ (NOU 1984: 18, 1984, s. 301)

*their legal status, live more in conformity with the social, economic and cultural institutions of that time than with the institutions of the nation to which they belong.*⁶

*1989: (a) tribal peoples in independent countries whose social, cultural and economic conditions distinguish them from other sections of the national community, and whose status is regulated wholly or partially by their own customs or traditions or by special laws or regulations; (b) peoples in independent countries who are regarded as indigenous on account of their descent from the populations which inhabited the country, or a geographical region to which the country belongs, at the time of conquest or colonisation or the establishment of present state boundaries and who, irrespective of their legal status, retain some or all of their own social, economic, cultural and political institutions.*⁷

Det kan sees at konvensjon nr.169 fra år 1989 bruker et mer moderne språk enn sin forgjenger fra år 1957. Dette er synlig ved blant annet overgangen fra «members of tribal ...» til «tribal peoples» som tilsier en endring i oppfattelsen fra å være et *medlem* i en gruppe til å være en *person* som tilhører en gruppe. Nr. 107 beskriver at gruppens sosiale og økonomiske tilstand er på et mindre avansert stadium. Til sammenlikning beskriver nr. 169 at det bare må være en forskjell mellom det sosiale, kulturelle og de økonomiske tilstandene fra det nasjonale samfunnet. Dette viser en endring ved at urfolks verdier ikke lenger blir definert som mer eller mindre avansert basert på det nasjonale samfunnets progresjon. Nr. 169 introduserer et nytt synspunkt ved at folkegrupper som bodde i landområdene til selvstendige land (før de nåværende statsgrensene ble etablert) vil også bli regnet som et urfolk og dermed innenfor konvensjonens bestemmelser. Avslutningsvis er det en forskjell på vinklingen konvensjonene tar om urfolkens levemåte. Nr. 169 har et viktig punkt som beskriver at urfolks sin selvidentifikasjon er et essensielt kriterium for å bestemme hvilke grupper som konvensjonen gjelder.⁸ Dette var da nytt fra nr. 107.

I Norge ble konvensjon nr. 107 aldri ratifisert. Dette fordi norske myndigheter mente at det ikke eksisterte en befolkningsgruppe som innfridde kriteriene til konvensjonen, og hadde derfor ingen hensikt i å bli ratifisert.⁹

Etterfølgende av dette var en bevegelse på 1970-tallet hvor samiske grupper ønsket å bli definert som en urbefolkning. Dette førte til en utredning i 1980, NOU 1980:53, som heller ikke førte til en ratifisering, men ble sendt til høring hos flere parter.¹⁰ Universitetet i Tromsø

⁶ (International Labour Organization, 1957)

⁷ (International Labour Organization, 1989)

⁸ (International Labour Organization, 1989)

⁹ (NOU 1984: 18, 1984, s. 302)

¹⁰ (NOU 1984: 18, 1984, s. 302)

var en av disse partene og uttalte: «Samene kan betegnes som en historisk oppstått befolkning i Norden og med bosetnings- og brukstradisjoner som går tilbake til tiden før den norske stat tok form.»¹¹ Institutt for samfunnsvitenskap på UIT presiserte at samene har forutsetninger til stede som gjør at de er aktuelle for klassifiseringen som urbefolkning.¹² En av årsakene til hvorfor ratifiseringen var problematisk beskrives av den etnografiske avdeling på Tromsø museum. De mente at begrepet «urbefolkning» er tilpasset Amerika og Australia, men skaper problemer i Norge. De forklarer at den største delen av befolkningen har røtter i en forhistorisk bosetning og kan dermed bli kalt urbefolkning etter kriteriene i konvensjon 107.¹³ Konvensjon nr. 169 har utgangspunkt i en studie gjort av Martínez Cobo publisert i år 1987 ved navn *study of the problem of discrimination against indigenous populations* gjennomført for underkommissjonen av FN ved navn *prevention of discrimination and protection of minorities* hvor han legger frem kriterier for å bli definert som urfolk:¹⁴

(a) *Occupation of ancestral lands, or at least of part of them;*

(b) *Common ancestry with the original occupants of these lands;*

(c) *Culture in general, or in specific manifestations (such as religion, living under a tribal system, membership of an indigenous community, dress, means of livelihood, life-style, etc.);*

(d) *Language (whether used as the only language, as mother-tongue, as the habitual means of communication at home or in the family, or as the main, preferred, habitual, general or normal language);*

(e) *Residence in certain parts of the country, or in certain regions of the world;*

(f) *Other relevant factors.*

Det er likevel forskjell på defineringen av en urfolksgruppe og et urfolksindivid. Cobo definerer individet på lignende måte som Barth. Dette innebærer at et individ tilhører en urfolksgruppe hvis de selv identifiserer seg som medlem av en gruppe, samt at de blir godkjent og akseptert av den samme gruppen.¹⁵

Historikeren Ken Coates forteller om de problematiske aspektene med urfolksdefinering i boken *A global history of indigenous peoples struggle and survival*. Det eksisterer i dag egne

¹¹ (NOU 1984: 18, 1984, s. 303)

¹² (NOU 1984: 18, 1984, s. 303)

¹³ (NOU 1984: 18, 1984, s. 304)

¹⁴ (Martínez Cobo, 1987, s. 29)

¹⁵ (Martínez Cobo, 1987, s. 29)

lover og regler som håndhever rettigheter for urfolk, og det blir dermed et prosjekt i seg selv å finne ut hvem som skal utelates og hvem som skal bli inkludert. Det er også problematisk at urfolk er avhengig av definisjoner skapt i nasjoner utenfor deres egen for å passe inn i rettssystemer. Samtidig som det er flere urfolk som heller verdsetter tankesett, spirituell forbindelse og tilknytninger til tradisjonelle verdier for å definere hvem som er urfolk eller ikke.¹⁶

Defineringen av gruppen og problematikken det medfører i Norge kan bli eksemplifisert ved å se på landområder. På 1980-tallet uttalte Universitetet i Trondheim en høringsuttalelse i NOU 1984:18 at i noen områder som indre Troms og Finnmarksvidda er det bevist at samene var de første til å bosette seg der. De vil da helt klart kunne bli definert som urfolk ifølge konvensjon nr. 169. Det samme kan ikke sies om nordkalottområdene hvor det er påvist skandinavisk bosetning før samisk bosetning. Sør-samene vil dermed ikke oppfylle kravene på lik måte som samene bosatt på Finnmarksvidda.¹⁷ Det skal imidlertid bemerkes at dette var et utsagn av Universitetet i Trondheim på 1980-tallet og representerer ikke nødvendigvis stillingen deres i dag.

2.2 Samiske krav til den norske stat

I delkapittelet over har historien om samenes vei frem til urfolksstatus blitt forklart i grove trekk. Denne prosessen var bare et aspekt av en større bevegelse for samenes rettigheter. Jeg vil derfor gi en kort oversikt over denne samebevegelsen basert på sosialantropolog Harald Eidheims oppsummering.¹⁸ På starten av 1900-tallet stilte samene sine aller første krav til den norske staten, uten noen særlig stor effekt. Det var først etter andre verdenskrig hvor det var en økt interesse generelt i verden om rettigheter tilhørende etniske minoriteter. En rettighetsbevegelse, som i ettertid ble kalt samebevegelsen, startet i 1950 av en liten elite som ville organisere og forene samene inn i en bevegelse. Kravene som ble stilt omhandlet i all hovedsak språklige, kulturelle og territoriale rettigheter. Bevegelsen møtte motstand både fra staten, men også samer som mente at det eksisterte bedre alternativer. Likevel førte det til etableringen av samiske organisasjoner. Narrativet til samebevegelsen var å framstille samene som en egen folkegruppe som ikke hadde hatt mulighet til å utvikle seg som et folk på grunn

¹⁶ (Coates, 2004, s. 2)

¹⁷ (NOU 1984: 18, 1984, s. 303)

¹⁸ (Eidheim, 1997, s. 29-59)

av den norske staten. Det internasjonale aspektet skal også vektlegges da samebevegelsen samarbeidet med andre folk i verden på 1970- og 1980-tallet, som brakte samene enda mer inn i lyset. Rundt den samme perioden utviklet samebevegelsen seg fra «myke» til «harde» krav. Dette innebar en større fremheving av problematikken rundt samenes rettigheter til land og vann. Altasaken var epitomen av rettighetsdiskusjonen da utbyggingen av vassdraget representerte statens svake hensyn til samenes tradisjonelle levemåter. Den representerte også problemer for den lokale befolkningen og miljøaktivister. Hva som fulgte, var en variasjon av demonstrasjoner som plasserte samebevegelsen ytterligere inn i media. Noen eksempler er oppsettelsen av en lavvo foran stortinget, sultestreik, og en håndfull kvinnelige samer som okkuperte statsministerens kontor. Altasaken førte til en økt bevissthet om samene hos den generelle befolkningen og samene selv. Eidheim viser til flere aspekter av samenes utvikling som en gruppe, blant annet en økt selvfølelse i perioden etter andre verdenskrig. De aspektene som blir lagt fram var viktige for samebevegelsen, men på grunn av oppgavens lengde vil ikke dette bli redegjort for her. Det mest sentrale er at samebevegelsen førte til sametinget, sameloven, samisk språklov og ratifiseringen av konvensjon nr. 169, for å nevne noen eksempler.

3 Kilder

Dette kapittelet vil redegjøre for de ulike typer kilder som blir brukt i oppgaven samt kildekritiske aspekter. Sentralt er museum og deres utstillinger. Som en del av dette kapittelet vil det forklares noe grunnleggende informasjon om utstillingene analysert i denne oppgaven. Til slutt vil det redegjøres for de historiske samleverk, NOU-er og tidligere litteratur om grunnfortellinger.

3.1 Museum som kilde

I dag anses museum å ha en betydelig rolle i det kulturelle moderne samfunn, og et konsept som majoriteten av befolkningen har kjennskap til på et overfladisk nivå. Sett i sammenheng med oppgaven vurderes det likevel som hensiktsmessig å definere museum som et begrep. En definisjon adoptert i år 2007 som blir hyppig brukt for å få et overblikk tilhører ICOM (International council of museums) som definerer det slik:

A museum is a non-profit, permanent institution in the service of society and its development, open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits the tangible and intangible heritage of humanity and its environment for the purposes of education, study and enjoyment.¹⁹

Definisjonen består av tre deler. Først må et museum oppfylle en serie av kriterier, herunder at museumsvirksomheten ikke skal resultere i en profitt og at den skal være åpen for offentligheten. I tillegg legger ICOM frem at museene skal konservere, utstille og kommunisere, samtidig som de er en institusjon ansvarlig for videre forskning og utvikling. Avslutningsvis må museene ha en hensikt.

Mitt valg om å se på museumsutstillinger og hvorfor disse er en interessant kilde blir godt forklart av folklorist og museolog Anne Eriksen. Ifølge Eriksen kan museer anses som et utgangspunkt for å forstå hva som ble ansett som viktig innhold i en tidsperiode. Dette på bakgrunn av at de i seg selv er historiske institusjoner med ansvar for samling og bevaring, og som drives kontinuerlig uten noen definerbar slutt. Det er en institusjon i kontinuerlig utvikling som over tid vil reflektere sin egen historie gjennom de historiske samlingene de bevarer. Museene blir avleiringer av fortiden som reflekterer hva som var historisk viktig, hva som har blitt valgt ut og hvordan materialet har blitt brukt. Det vil i tillegg vise hvordan

¹⁹ (International council of museums, u.å.)

museumsinstitusjonen som en helhet har utviklet seg over tid.²⁰ Basert på dette vil det være sannsynlig at museumsutstillingene reflekterer holdningen Norge har hatt til de samiske grupper og deres kultur på ulike tidspunkter. Museumsinstitusjoner kan også potensielt påvirke grunnfortellinger av den grunn at museer representerer den generelle kunnskapshistorien ved å gjenspeile verdier, tenkemåter og idealer for kunnskap og formidling i samfunnet og hvordan dette har endret seg over tid.²¹ Med utgangspunkt i de ovennevnte holdepunktene dannes det et grunnlag for å svare på oppgavens problemstilling.

3.2 Utstillingene

De utstillingene som undersøkes i oppgaven er valgt basert på tidsperioden de ble konstruert i. Museene skal være i sentrum for oppgaven og for å gjenspeile et korrekt bilde av utvikling over tid har det vært viktig å velge utstillinger som ble konstruert på ulike tidspunkter. Et kriterium for at en utstilling skal bli inkludert er at den befinner seg i den nordlige delen av Norge. Bakgrunnen for dette er et ønske om å se på historieformidling i nord, samtidig som det begrenser oppgavens omfang. I neste del vil utstillingene kort bli introdusert som en base for videre analyse i kapittel 6. Dette innebærer den historiske bakgrunnen til utstillingene, hva de har som fokus og den generelle historien til museene. Totalt ser oppgaven på to museer: Tromsø museum og Nord-Troms museum. Et viktig punkt å formidle er at museene er ulike i hva de representerer, hvorav Tromsø museum er et universitetsmuseum mens Nord-Troms museum er et økomuseum. Et utvalg bilder er inkludert i gjennomgangen av de ulike utstillingene. Alle bilder er tatt av meg.

3.2.1 Tromsø museum

Tromsø museum ble stiftet i år 1872 og skal feire sitt 150års jubileum i år 2022. Dette museet utgjør med det den eldste institusjonen i denne oppgaven. Tromsø museum er også den første vitenskapelig institusjonen i Nord-Norge, etablert 96 år før Universitetet i Tromsø.²² Hovedoppgaven til museet ble først definert i år 1874 hvor de skulle samle etnografiske gjenstander, oldsaker og naturalier hovedsakelig fra de arktiske strøk.²³ I år 1944 beskriver arkeolog Haakon Shetelig hvorfor Tromsø museum var unikt i Norge: «(...)fordi den stiler

²⁰ (A. Eriksen, 2009, s. 13-14)

²¹ (A. Eriksen, 2009, s. 14)

²² (UiT, u.å.-a)

²³ (Tromsø Museum, 1972, s. 6)

mot en internasjonal oppgave i utforskningen av arktiske naturforhold og de arktiske folks kultur, i virkeligheten samme oppgave som i vår tid er tatt opp av instituttet for sammenlignende kulturforskning.»²⁴ I år 1946 ble museet reorganisert til seks ulike avdelinger hvor den Samisk-Etnografiske var en av disse.²⁵ Tromsø museum har to utstillinger om det samiske og begge vil bli brukt i oppgaven. Det som imidlertid skiller Tromsø museum fra Nord-Troms museum er at det allerede eksisterer mye forskning om de to samiske utstillingene ved førstnevnte. Det har allerede blitt gjennomført en gjennomgang og analyse av disse utstillingene tidligere. Gjennomgangen i denne oppgaven vil hovedsakelig være basert på egne besøk med noen innslag av tidligere analyser.

3.2.1.1 Samekulturen

Utstillingen *Samekulturen* åpnet på Tromsø museum i år 1973 og er dermed den yngste utstillingen som vil bli brukt i oppgaven. Trude Fonneland beskriver at *Samekulturen* er den eldste permanente utstillingen om samisk kultur i den norske delen av Sápmi.

Utstillingsproduksjonen ble ledet av Ørnulv Vorren som var professor i etnografi og tidligere direktør ved Tromsø museum. Vorren var kraftig inspirert av amerikanske og kanadiske museum før produksjonen av samekulturen ble igangsatt, noe som medførte at utstillingen ble ansett som en høymoderne utstilling i sin tid.²⁶ Samekulturen er en etnografisk utstilling som tar for seg den samiske kulturen der naturressurser, næringsveier, bosetningsformer og kulturytringer er sentrale temaer.²⁷ Beskrivelse av utstillingen er nøye gjennomført av arkeolog Silje Opdahl Mathisen i sin doktorgradsoppgave *Etnisitetens Estetikk* ²⁸, og som vil bli anvendt i denne oppgaven som et utgangspunkt for tolkning. Annen tidligere forskning og litteratur om utstillingen vil bli videre diskutert i kapittel 6.1

3.2.1.2 Sápmi – en nasjon blir til

Sápmi – en nasjon blir til (heretter kalt *Sápmi*) tar sitt navn fra de samiske landområder i Norden ved navn Sápmi. Utstillingen ble ferdigstilt i år 2000 som en direkte respons til den økende kritikken rettet mot utstillingen *Samekulturen*. Kritikken grunnet i en økende

²⁴ (Shetelig, 1944, s. 83)

²⁵ (Tromsø Museum, 1972, s. 7)

²⁶ (Fonneland, 2020, s. 120-121)

²⁷ (UiT, u.å.-b)

²⁸ (S. O. Mathisen, 2014)

bevissthet for post-koloniale former for skildring av urfolk.²⁹ Fonneland forteller at utstillingsproduksjonen ble ledet av sosialantropologene Harald Eidheim og Terje Brantenberg, samt professor i kulturvitenskap Ivar Bjørklund. De ville etablere den nye utstillingen som en kontrast til hvordan tidligere framstillinger av det samiske har blitt gjennomført. Den nye utstillingen setter søkelys på den kulturelle og politiske oppblomstringen etter andre verdenskrig gjennom tre perioder: 1945-60, 1960-80 og 1980-2000.³⁰ Et utgangspunkt for undersøkelse av denne utstillingen er tilgang til litteratur fra prosjektlederne. I teksten *Sápmi (Sámi homeland) - the making of a nation : building a new ethnopolitical exhibit at the University of Tromsø, Norway*, forteller Terje Brantenberg om framstillingen av samisk kultur på museet, hvorfor en ny utstilling var nødvendig, ideologien bak og designprosessen.

3.2.2 Nord-Troms museum

Nord-Troms museum ble etablert i år 1979 og er ansvarlig for museumsdrift i Storfjord, Lyngen, Kåfjord, Nordreisa, Skjervøy og Kvænangen. I tillegg til dette oppfyller museet definisjonen til ICOM ved at de fokuserer på bevaring, forvaltning, dokumentasjon, formidling og forskning på kulturarven.³¹ Hovedkontoret ligger på Storslett i bygget «Halti» som også fungerer som regionsenter og kommunesenter. Hovedutstillingen *Møter – Encounters – Deaivvadit – Kohtaamissii* (heretter kalt *Møter*) ligger på Halti og er den utstillingen som vil bli anvendt i oppgaven. Nord-Troms museum og utstillingen *Møter* er det ikke skrevet noe om tidligere, og jeg anser det derfor som nødvendig med en beskrivelse og analyse fra min side.

3.2.2.1 Møter – Encounters – Deaivvadit – Kohtaamissii

Utstillingen ble ferdigstilt i år 2015 og er den mest moderne utstillingen som blir diskutert i denne oppgaven. Utstillingen omhandler det samiske, men ser også på møtet mellom de ulike folkegruppene i regionen. Utstillingens vektlegging på møter mellom folk i området blir gjenspeilet ved at hele utstillingen er tekstet på norsk, engelsk, kvensk, og samisk, - som tittelen også er.

²⁹ (Fonneland, 2020, s. 129)

³⁰ (Fonneland, 2020, s. 129-130)

³¹ (Nord-Troms Museum, u.å.)

3.3 Historisk materiale

Når det gjelder de historiske grunnfortellingene er det hovedsakelig tre ulike typer kilder som blir brukt:

1. Tidligere publisert forskning på grunnfortellinger heriblant *Fortalt fortid*.
2. Norges offentlige utredninger.
3. Historiske oversiktsverk om samenes historie.

Tidligere publisert forskning vil være grunnlaget. *Fortalt fortid*, som oppgaven i stor grad baserer seg på, tar for seg historiske grunnfortellinger i Norge i et bredt spekter av temaer. Den tar for seg historieskriving fra 1970 fram til bokas publisering i år 2013. Bokas sentrale forfattere er historikerne Jan Heiret, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg. Boka er inndelt i kapitler basert på temaer skrevet av ulike forfattere. Oppgaven vil i stor grad innhente informasjon fra kapittel åtte som omhandler fortellinger innen samisk og kvensk historie. Dette kapittelet er skrevet av historikere Teemu Ryymin og Jukka Nyysönen, som vil bli nevnt hyppig videre i oppgaven.

NOU-ene vil bli gjennomgått for å undersøke om de gjenspeiler de samme grunnfortellingene. Nyere historiske oversiktsverk vil bli kort sett på for å se om de samme grunnfortellingene blir reproduisert.

Både historiske samleverk og Norges offentlige utredninger vil bli brukt som historiske avleiringer i denne oppgaven. Dette for å skape en forståelse for hva som ble ansett som viktig å inkludere i den tiden de ble publisert. Dermed er ikke den generelle historiske korrektheten til litteraturen et tema i denne oppgaven. Bruken av historiske oversiktsverk følger standarden brukt i boken *Fortalt fortid*. NOU-er har derimot ikke blitt brukt i undersøkelse av grunnfortellinger før. Norges offentlige utredninger er, ifølge Professor Tore Hansen, en serie statlige rapporter som har til hensikt å presentere samt drøfte kunnskapsgrunnlaget og mulige strategier for å løse samfunnsmessige problemer. Utredningsarbeidet til en NOU initieres ved at regjeringen utnevner en ekspertgruppe på et bestemt fagområde. Denne ekspertgruppen får i oppdrag å utarbeide en rapport med formål om å drøfte grunnlaget for offentlige tiltak som søker en løsning på problemer og utfordringer.³² NOU er ofte det første steget i en beslutningsprosess og tar først og fremst for

³² (T. Hansen, 2020)

seg det faglige istedenfor det politiske ved gjennomførelsen av tiltak i Norge.³³ Grunnen til at NOU-er har blitt valgt ut som en kilde er fordi de presenterer hvilke temaer som var nødvendige å utrede på ulike tidspunkt. Et annet aspekt er at det viser hvilke aspekter et utvalg forfattere mener er viktigst i den tematikken utredningen omhandler.

Helt siden år 1994 har NOU-er blitt publisert i fulltekst på regjeringen sine nettsider.³⁴ NOU-er publisert før år 1994 kan bli funnet på nasjonalbibliotekets sider i en skannet versjon. Universitetsbiblioteket i Oslo har samlet en oversikt over NOU-er publisert i perioden 1972-2009 sortert etter publiseringsdato.³⁵

3.4 Kildekritiske hensyn i sin helhet

Utstillingene vil bli undersøkt og analysert i den tilstanden de fremstår som i dag. Denne oppgavens hovedmål om å sammenligne historiske grunnfortellinger og museumsutstillinger lager ingen problemer i seg selv. I en annen type oppgave hvor en utstilling skulle sammenlignes med en annen kunne utvalget ha representert problemer da de ikke er fullstendig sammenlignbare. Rett og slett fordi museumsutstillinger ofte varierer basert på premisser, hensikt, konsept, utførelse, praktiske hensyn og økonomi. I denne oppgaven er det museumsutstillingenes relasjon til fortiden og det tidspunktet de ble konstruert i som er viktig da det er dette aspektet som kan sammenlignes med historiske grunnfortellinger.

NOU-ene og historieverkene blir i all hovedsak ikke brukt til å opparbeide en forståelse om samenes historie i denne oppgaven. De blir heller brukt på et metanivå for å få innblikk i hvilke aspekter og temaer som har vært viktige innenfor samisk historie på ulike tidspunkter. De blir dermed brukt til å kartlegge hvilke overordnede ideer om samisk kultur og historie som har vært gjeldene til enhver tid. Deres kildeverdi som historiske dokumenter som reflekterer den tiden de ble skrevet i er vel så viktig som deres verdi som kilder til den tidligere historien.

³³ (T. Hansen, 2020)

³⁴ Regjeringens nettsider med NOU-er: <https://www.regjeringen.no/no/dokument/nou-ar/id1767/>

³⁵ UiO – universitetsbibliotekets nettsider med NOU-er: <https://www.ub.uio.no/fag/jus/jus/nou-er/>

4 Teori og metode

Kapittelets hensikt er å formidle om de teoretiske aspektene nødvendig for å svare på oppgavens problemstilling. De teoretiske elementene kan kategoriseres i to deler; fortellinger og museum. Avslutningsvis i kapittelet vil oppgavens metodegrunnlag bli redegjort for.

4.1 Fortellinger og grunnfortellinger

Enkelt forklart er historie en studie av fortiden. Innen historikerkretser har det, i de siste tiår, likevel kommet frem en forståelse av historie som en fortelling. Hva historikere legger i begrepet fortelling varierer imidlertid. Heiret, Ryymin og Skålevåg gir en oversikt: Noen fokuserer på kontrasten mellom historiefagets fortellende skrivemåte i forhold til andre fags analytiske skrivemåte. Andre mener at fortelling er en forklaringsmåte som er unik til historiefaget. Sentralt står også ideen om at historie er en sann fortelling om fortiden og må forklares ved å redegjøre hendelsesforløp da fortiden ikke kan forklares ved bruk av formler.³⁶ Historiker Narve Fulsås mener at historiefagets grunnkarakter ligger i begrepet fortelling og at «*all* historie, i den grad det er historie, har ei narrativ form».³⁷ Fortelling er også i denne konteksten en meningsbærende formidlingsform som gir kontekst til en fortid på en måte som oppramset fakta ikke kan.³⁸ Man kan for eksempel framstille samenes vei til urfolkstatus i en tidslinje basert på viktige historiske hendelser. Det er historie i den forstand at det formidler fakta om hva som har skjedd i fortiden. Men det er ikke en historisk fortelling nettopp fordi den ikke forklarer og ikke formidler en kontekst som gir hendelsene mening.

Oppgaven vil basere seg på den forståelsen at historiske fortellinger har et hierarki. Inne i dette hierarkiet har man flere nivåer hvor en har innflytelse på neste osv. Heiret, Ryymin og Skålevåg forholder seg til tre ulike nivåer og rekkefølgen som vises her er det samme som organiseringen i hierarkiet: Grunnfortelling, hovedfortelling og sidefortelling.³⁹ For å få en forståelse av hva som innebærer i begrepet «grunnfortelling», kan man se til Historiker Krijn Thijs. Han definerer grunnfortellinger, eller på engelsk «master narratives», som: « (...) an ideal typical ‘narrative frame’ whose pattern is repeated, reproduced and confirmed by highly

³⁶ (Heiret, Ryymin & Skålevåg, 2013b, s. 19)

³⁷ (Fulsås, 1989, s. 47)

³⁸ (Fulsås, 1989, s. 50)

³⁹ (Heiret et al., 2013b, s. 24)

diverse historical practices. »⁴⁰ Grunnfortellinger er dermed historiske fortellinger som kan bli funnet igjen i flere historiske tekster og fungerer dermed som et rammeverk for historieskriving.⁴¹ Innenfor dette rammeverket finner man hovedfortellinger.

Hovedfortellinger er den «øverste» type fortelling man kan finne i enkelte historiske verk og kan enkelt forklares som tekstens hovedbudskap.⁴² Hvis man har nok tekster med likheter i hovedbudskap eller hovedfortellinger kan man definere en grunnfortelling ut av disse.

Sidefortellinger er neste i hierarkiet «som gjør rede for mer avgrensede hendelser eller kronologiske forløp innenfor hovedfortellingens rammer».⁴³ Sidefortellinger kan eksempelvis være kapitlene i et historisk verk. Ei bok om samenes historie i moderne tid kan ha som hovedfortelling å illustrere samenes vei til et urfolk, og sidefortellingene vil da kunne være enkelte kapitler delt inn i ulike tidsperioder eller tema.

Thijs påpeker at en grunnfortellings dominans må bli forstått ut ifra hvilken grad den har innflytelse på andre mindre narrativ. Her referer han til museum blant annet, der han presiserer at disse offisielle institusjonene er avhengig av grunnfortellingene.⁴⁴ Det er heller ingen problemer med at flere grunnfortellinger eksisterer ved siden av hverandre.⁴⁵ Et eksempel på dette er hvordan en historisk hendelse – som andre verdenskrig i Norge – kan ha flere grunnfortellinger. Norge under andre verdenskrig er en av mest kjente historiske hendelsene som har mye dominans i det norske samfunnet. Her fremheves Norges seier som positiv og tyskernes tap som dårlig. Det er en selvfølge at Norges seier under krigen har et høyere nivå av dominans over narrativ, men det betyr ikke at det ikke finnes nok kilder fra det andre perspektivet som man kan definere en grunnfortelling ut ifra.

Grunnfortellinger er altså de dominante fortellingene i historieskriving og det har i en europeisk sammenheng ofte vært nasjonen som har vært midtpunktet. Historien om nasjonen har eksistert i lang tid og allerede fra starten av 1800-tallet var nasjonal historieskriving populært. Nettopp fordi historieskriving hadde en mobiliseringskraft hos folket ved å gi dem

⁴⁰ (Thijs, 2008, s. 68)

⁴¹ (Heiret et al., 2013b, s. 25)

⁴² (Heiret et al., 2013b, s. 26)

⁴³ (Heiret et al., 2013b, s. 26)

⁴⁴ (Thijs, 2008, s. 69)

⁴⁵ (Thijs, 2008, s. 68)

en identitet og en orientering.⁴⁶ Tanken bak var en vektlegging av det spesielle og det unike ved nasjonale identiteter og historieskrivingens hensikt var dermed å spore historien til en nasjon gjennom tiden til en distansert fortid og definere hvorfor en nasjons fortid var spesiell.⁴⁷ Nasjonal historieskriving har vært et av hovedformålene for å opparbeide seg en legitimitet som en nasjon. Moderne historieforskning og -skrivning har vært nært knyttet til fremskrittstroen og til nasjonalstatens fremvekst. Dens sosiale funksjon var å skape en nasjonal identitetsfølelse.⁴⁸

Fra og med 1970 var det en fremvekst av sosialhistorie hvor folket ble mer sentralt som førte til at historikere brukte muntlige kilder og større grad av begreper som tilhørte samfunnsvitenskapen. Et samlebegrep ofte brukt om denne sosialhistoriske framveksten var «historie nedenfra»⁴⁹. Historikerne Peter Aronsson, Narve Fulsås, Pertti Haapala og Bernard Eric Jensen forteller at denne utviklingen førte til en transformering og fragmentering av de nasjonale grunnfortellingene inn i mindre grupper hvor lokalhistorie og kjønns historie står sentralt. Likevel beskriver de det som forbausende at disse nye grupperingene ville bli integrert inn i nasjonalhistorien.⁵⁰ Historikerne Heiret og Ryymin stiller seg kritisk til begrepet «fragmentering» da de mener at det finnes likheter i måten grunnfortellinger blir formidlet. De legger blant annet frem at den nasjonale grunnfortellingen fungerer som et dreiepunkt som alle de nye historiefeltene blir undersøkt i forhold til, og som også ønsker å korrigere den nasjonale grunnfortellingen. Poenget deres er at så lenge historieskrivingen og grunnfortellingene er innenfor det samme fagfellesskapet hvor man forholder seg til hverandre er det heller snakk om et mangfold istedenfor en fragmentering.⁵¹

Heiret og Ryymin identifiserer hovedsakelig tre grunnfortellinger om det samiske etter 1970, herunder synliggjøring-, assimilering- og agensfortellinger. Disse tre grunnfortellingene har gradvis bygget på hverandre, men også eksistert samtidig. Samiske fortellinger er i noen grad unike ved at de utfordrer og oppretter mot-fortellinger til den nasjonale grunnfortellingen, samtidig som den utvider og nyanserer den ved å gi et innblikk i de mørkere aspektene av

⁴⁶ (Macintyre, Maiguashca, Pók & Woolf, 2011, s. 19)

⁴⁷ (Macintyre et al., 2011, s. 19-22)

⁴⁸ (Sejersted, 2000, s. 18)

⁴⁹ (Heiret et al., 2013b, s. 11)

⁵⁰ (Aronsson, Fulsås, Haapala & Jensen, 2008, s. 278-282)

⁵¹ (Heiret & Ryymin, 2013, s. 352-353)

fortiden.⁵² Sett i sammenheng med oppgaven betyr dette at det ikke eksisterer en enkelt samisk grunnfortelling som oppgaven kan forholde seg til ettersom at de ofte overlapper og påvirker hverandre. Den ovennevnte teorien er også et eksempel på hvorfor oppgaven ikke tar for seg de samiske grunnfortellingene som en helhet, men heller de samiske grunnfortellingene i en norsk kontekst. Samene er et folk spredt utover flere landegrensener og har grupper i Norge, Sverige, Finland og Russland. Siden grunnfortellingene i den forstand de er blitt definert her er sett i forhold til nasjonens grunnfortelling, er det ikke mulig å gjøre en sammenligning av alle disse landene, med tanke på oppgavens lengde.

Det er nødvendig med et siste aspekt av begrepsavklaring. Samiske grunnfortellinger er de gjennomgående rammer som dominerer historieskriving om samene. Likevel er disse rammene innenfor rammene av grunnfortellingene i den norske nasjon. Ifølge Heiret og Ryymin var grunnfortellingen om Norges etterkrigshistorie en historie om «(...) sosial, politisk og kulturell utjevning innenfor rammen av en integrerende nasjonalstat».⁵³ Det kan da stilles spørsmål om det egentlig burde ha eksistert et eget begrep mellom grunnfortellinger og hovedfortellinger som refererer til de grunnfortellingene innenfor egne fagområder eller temaer. For eksempel byhistorie, minoritetshistorie, kjønns historie og liknende. Heiret og Ryymin kaller dette «feltinterne fortellinger» eller «feltspesifikke grunnfortellinger».⁵⁴

4.2 Museum

Kulturhistoriker Ole Marius Hylland gir et overblikk over museets utvikling: De første offentlige museene i Norge var patriotiske universalmuseer. De inneholdt samlinger til samfunnets beste og visste frem kunnskap om Norge som skulle være nyttig for allmenheten. Samlingene bestod av et vidt utvalg gjenstander hentet fra flere ulike fagfelt og hadde som hensikt å underbygge nasjonen. På 1800-tallet oppstod modellmuseer som spesielt tok for seg samfunnsnæringer, og håpet var at de skulle fremme utvikling på et faglig og vitenskapelig nivå. På slutten av 1800-tallet oppstod folkemuseene. Denne typen museum framstilte det særegne med det nasjonale og det regionale. Dette førte til at museene fikk en ny rolle i samfunnet som identitetsforvaltere og historieformidlere. Neste steg var ikke før på 1970-tallet hvor det var en endring i finansiering og kulturpolitisk innfallsvinkel, som å ha større

⁵² (Ryymin & Nyssönen, 2013, s. 208-209 og 236)

⁵³ (Heiret & Ryymin, 2013, s. 341)

⁵⁴ (Heiret & Ryymin, 2013, s. 346)

kontroll over kulturfremstilling regionalt. I nyere tid har museets samfunnsroller blitt forsterket eller forsterket innenfor en rekke områder. Deriblant kulturelt mangfold, publikumsdialog, samfunnsrelevants og debatt, faglig nettverksbygging, digital formidling, turisme og reiseliv.⁵⁵

Regjeringen kom i 2009 med et par hovedmål for museumssektoren:⁵⁶

Forvaltning: Museenes samlinger skal sikres og bevares best mulig for ettertiden og gjøres tilgjengelig for publikum og for forskning. Viktige delmål vil være gode sikrings- og bevaringsforhold samt prioritering og koordinering av samlingene.

Forskning: Forskning og kunnskapsutvikling ved museene er et nødvendig faglig grunnlag for innsamling, dokumentasjon og formidling. Et delmål vil være økt forskningssamarbeid, både i museumsnettverket og mellom museene og forskningsmiljøer i kunnskapssektoren.

Formidling: Museene skal nå publikum med kunnskap og opplevelse og være tilgjengelig for alle. Det innebærer målrettet tilrettelegging for ulike grupper og aktuell formidling som fremmer kritisk refleksjon og skapende innsikt.

Fornyng: Gjennom faglig utvikling, nytenking og profesjonalisering, skal museene være oppdaterte og aktuelle i alle deler av sin virksomhet, være solide institusjoner og ha en aktiv samfunnsrolle. Et delmål vil være å utvikle digital forvaltning og formidling.

Etnologene Lene Floris & Annette Vasström forteller at museet er en institusjon som ivaretar kulturarv og har dermed kraftig innflytelse på hvilke kulturelle elementer som blir bevart, og hva som blir glemt av allmennheten. Formidling av fortiden er kjernen av museets virke. Men før et museum i det hele tatt kan formidle «kultur», må museet først utforske, samle og dokumentere informasjon og kunnskap om det gjeldende tema. Deretter må det avgjøres hvilke elementer som skal ivaretas og få muligheten til å leve videre, og hvilke elementer som ikke synliggjøres og dermed risikerer å bli visket ut av allmennhetens minne. Valgene som blir gjennomført er et resultat av museets konstante dialog med samfunnet, og museene står derfor ikke fritt til å skape sin egen tolkning av fortiden. Slik blir tidligere generasjoners synspunkter om hva som er viktig å formidle bevart gjennom utstillinger og de samlingene som museet administrerer og ivaretar.⁵⁷ De prosessene som konstant er til stede på museet er resultatet av et ønske i samfunnet om å representere fortiden. Museet har som oppgave å ivareta kulturarv

⁵⁵ (Hylland, 2017, s. 82-83)

⁵⁶ (St.meld. nr. 49, 2008-2009, s. 146)

⁵⁷ (Floris & Vasström, 1999, s. 15-17)

og det er gjennom den prosessen hvor museet og dens virke blir en del av kulturarven på nytt. Museene er et resultat av samfunnet og de elementene det innebærer, om det er kultur, politikk, historie eller annet. Siden de da er en del av kulturarven vil man i fremtiden kunne se tilbake på disse museene og bruke dem som en kilde på nytt som en representasjon av fortiden som resulterer i en evig spiral av bevaring og utvikling.⁵⁸

Valg av struktur er et kjerneelement i konstruksjonen av en utstilling. Museum i moderne tid er dominert av hovedsakelig to strukturer; Den diskursive og den presentative. Den diskursive strukturen er basert på at elementene i utstillingen blir plassert på en bestemt måte, ofte kronologisk, for å fremme et visst perspektiv eller fortelling. Den presentative strukturen er tematisk. Den presentative strukturen er en motsetning til den diskursive ved at den ikke bruker elementene til å vise en kronologisk strukturert narrativ. Begge strukturene er likevel diskutert og kritisert. Den diskursive får kritikk for at den gir elementene en betydning, sammenheng og sannhet som de i seg selv ikke har mulighet til å inneholde. Samtidig blir den presentative kritisert på samme grunnlag. Her rettes kritikken mot bruken av de elementene som er til stede, der elementene blir tatt ut av sin opprinnelige kontekst og tilført en ny mening når de vises frem i en utstilling, uansett om det er hensikten eller ikke.⁵⁹ En annen betegnelse for diskursiv og presentativ struktur er konseptorientert og objektorientert struktur. I all forstand er utstillingenes behandling av elementene forskjellige i disse to strukturene. I den objektorienterte utstillingen er elementene i seg selv fundamentale og anvendes både som mål og middel i formidlingen. Den konseptorienterte utstillingen derimot anvender elementene eksklusivt for å illustrere en fortelling.⁶⁰ Denne oppgaven omhandler utstillinger med begge typer struktur.

4.3 Metode

Oppgaven er prinsipielt todelt. Den ene halvdel består av analyse av dokumenter for å undersøke grunnfortellinger, og i en utvidet forstand hovedfortellinger og sidefortellinger. Den andre halvdel består av en gjennomgang og analyse av museumsutstillinger.

Metodevalget for analysen av dokumenter og utstillinger er basert på en diskursanalyse. Før det blir redegjort for hva dette innebærer er det nødvendig med en definisjon av «diskurs» da

⁵⁸ (Floris & Vasström, 1999, s. 15-17)

⁵⁹ (Floris & Vasström, 1999, s. 74-75)

⁶⁰ (Floris & Vasström, 1999, s. 75)

det er et mye omstridt begrep. «En «diskurs» kan forstås som et mønster eller et sett av regler som binder sammen et avgrenset antall representasjoner på bestemte måter.»⁶¹ Diskurser og undersøkelsen av dem bringer fokuset vekk fra individuelle data over til hvordan flere individuelle data er del av det samme mønsteret.⁶²

Hva en diskursanalyse innebærer kan variere i stor grad, men ifølge Tonje Raddum Hitching og Aslaug Veum har de noen overordnede konsepter som binder dem sammen. Alle diskursanalyser har som mål å sammenligne eller å kombinere det man kaller mikronivå og makronivå. Mikronivået omhandler meninger og kommunikative aspekter i et utvalg data, mens makronivå innebærer den overordnede strukturen innenfor samfunnet der mikronivå-dataen oppstod. Selv om dataen i mikronivået oppstår innenfor makronivået kan man ikke påstå at den ene dominerer den andre. Mikronivået er i en kontinuerlig prosess hvor den opprettholder strukturen i makronivået fordi den videreutvikler innenfor allerede eksisterende rammer.⁶³ Kort forklart: «Diskursanalyse dreier seg om å studere menneskeskapte tekster, handlinger og tegn, og hvordan disse er sosialt konstituert gjennom vaner og konvensjoner som er så etablerte at de oppfattes som «naturlige».»⁶⁴ En fremgangsmåte innenfor diskursanalyse som oppgaven har sitt grunnlag i er kontrastering. Dette innebærer at man er innforstått med at diskurser endrer seg over tid, og gjennom en prosess av kontrastering kan man enklere definere mønstre ved sammenligning.⁶⁵ Dataen i oppgaven, og da spesielt museumsutstillingene, er multimodale. En utstilling er ofte multimodal da den er satt sammen av flere uttrykk som formidler informasjon. Dette innebærer at jeg må se på den helhetlige sammensetningen av utstillingene og informasjonen den gjenspeiler for å kunne uthente hovedfortellingen.⁶⁶

Det må likevel gjøres en siste presisering om måten tekster blir lest og analysert på i oppgaven. Melve og Ryymin i boka *Historikerens arbeidsmåter* gjør en differensiering mellom to typer lesemåte. Den lesemåten som er vanligst i en diskursanalyse, består av en nærlesning av ulike tekster og de representasjonene av et objekt som finnes i tekstene. Den

⁶¹ (Melve & Ryymin, 2018, s. 62)

⁶² (Melve & Ryymin, 2018, s. 63)

⁶³ (Hitching & Veum, 2011, s. 11)

⁶⁴ (Hitching & Veum, 2011, s. 11)

⁶⁵ (Melve & Ryymin, 2018, s. 64)

⁶⁶ (Øierud, 2011, s. 43)

andre måten er å se på fortellingen i teksten. Begge variantene ser etter mønstre, men i undersøkelsen av fortellinger ser man etter det mer overordnede systemet som definerer hvilke aspekter som skal bli inkludert og ekskludert, i tillegg til sammensetningen av disse.⁶⁷ Disse fortellingsanalysene baserer seg da på de samme aspektene gjennomgått i teorikapittelet om grunnfortellinger, hovedfortellinger og sidefortellinger.

Oppgavens prosess vil være tredelt. Det første stadiet er en redegjøring for grunnfortellinger basert på tidligere litteratur om emnet. Etterfulgt av en analyse av historiske kilder, herunder historiske samleverk om samisk historie og Norges offentlige utredninger. Det tredje og siste stadiet vil være en analyse av museumsutstillingene. Det vil deretter bli gitt en kort beskrivelse, samt en vurdering av de historiske kildene og deres grunnfortellinger, etterfulgt av en evaluering om museumsutstillingene overensstemmer med de identifiserte grunnfortellingene.

Historie er resultatet av at historikere arbeider aktivt med materiale for å opparbeide seg en forståelse av fortiden. Et utfall av dette er at historien må bli tolket for å gi mening, da det som er igjen av fortiden er rester av en helhet.⁶⁸ Oppgavens struktur innebærer at jeg, fortolkeren, søker etter mening i menneskelige uttrykk.⁶⁹ I denne oppgaven utgjør de menneskelige uttrykkene historiske samleverk og NOU-er. I alle fortolkninger er det en varierende grad i hvor subjektiv eller objektiv tolkningen er, basert på innholdet og hva som ses etter. Dette innebærer at det ikke alltid bare finnes en enkelt riktig fortolkning.⁷⁰ En fortolkning blir naturlig mer objektiv når man følger en liste med elementer man ser etter.

Det første steget for å definere grunnfortellinger er å finne hovedfortellinger i historiske dokumenter. Identifiseringen av hovedfortellinger baseres på å undersøke hva som er vektlagt, hvilket perspektiv hendelser blir sett ut ifra, prinsipper for inkludering og ekskludering og liknende.⁷¹ Thijs nevner fem elementer som kan hjelpe en til å identifisere hovedfortellinger: hvem er hovedaktørene, hvem er antagonistene, ideer om historiens utvikling, periodisering eller hvilke hendelser som har mest betydning, og til slutt

⁶⁷ (Melve & Ryymin, 2018, s. 63-65)

⁶⁸ (Melve & Ryymin, 2018, s. 11)

⁶⁹ (Melve & Ryymin, 2018, s. 45-46)

⁷⁰ (Melve & Ryymin, 2018, s. 46)

⁷¹ (Heiret et al., 2013b, s. 26)

tidsøkonomi som kan bli representert gjennom en glorifisert fortid.⁷² Min forståelse av de samiske grunnfortellingene vil, som tidligere nevnt, være basert på de samiske grunnfortellingene definert av Ryymin og Nyysönen og vil utgjøre det første steget i oppgaven.

Det andre steget i oppgaven, analysen av NOU-er, vil undersøke hvilke hovedfortellinger man kan trekke ut og om disse samsvarer med de samiske grunnfortellingene produsert på samme tid som tidligere historiske samleverk. Nyere historiske samleverk om samene blir analysert for å se om de samme grunnfortellingene fremdeles er til stede i nyere historieskriving. I analysen av NOU-er er det brukt kjennetegn som man kan definere ut fra de samiske grunnfortellingene. De samiske grunnfortellingene blir redegjort for i kapittel 5.1.2, mens kjennetegnene brukt i videre analyse blir redegjort for i kapittel 5.2. Det historiske materialet brukt i oppgaven er ikke under konstant endring og vil alltid vise den samme informasjonen i dag som den viste for flere tiår siden. Likevel er tidskonteksten som materialet blir lest i dag annerledes enn da det ble produsert.

Det tredje steget er en gjennomgang og analyse av museumsutstillingene. Utstillingene og tolkningen av disse vil være subjektiv til en viss grad. Likevel er tolkningen basert på et datagrunnlag som ikke er fritt til å tolke på hvilken som helst måte. De observasjoner som er gjort om språk, tematisk inndeling, farge og liknende faktorer er i høy grad etterprøvbare og kan enkelt bekreftes.

Etter tolkningen av grunnfortellinger og museumsutstillinger vil de bli sammenlignet. Hensikten er å se om man kan finne en sammenheng mellom disse aspektene eller om de er urelatert fra hverandre. Utstillingene vil bli beskrevet i den tilstanden de fremstår i dag. Alle utstillingene vil bli analysert av meg med innslag fra Mathisens analyse i sin doktorgrad. Mathisen undersøker tekst og layout, altså den narrative strukturen, i tillegg til dioramaer, fotografier, gjenstander og kart.⁷³

⁷² (Thijs, 2008, s. 71)

⁷³ (S. O. Mathisen, 2014, s. 11)

5 Grunnfortellinger

Dette kapittelet vil ta for seg en gjennomgang av hvilke grunnfortellinger man finner i historieskriving. Oppgavens sentrale tema er de samiske grunnfortellingene og hvordan disse viser seg i museumsutstillinger. Som forklart i teoridelen er de samiske grunnfortellingene innebygd i en overordnet og dominerende norsk grunnfortelling om Norges nasjonale historie. Det anses derfor som nødvendig med en redegjøring av noen grunnleggende aspekter innenfor den norske grunnfortellingen. Heiret og Ryymin forklarer det godt:

I byhistorie, arbeidslivshistorie, kvinne- og kjønns historie, minoritetshistorie og vitenskapshistorie er nasjonalhistorien sjelden irrelevant, og vi kan være enig i at det nasjonale langt på vei danner et integrativt rammeverk for den norske historieskrivingen også i tiden etter 1970.⁷⁴

5.1 Grunnfortellinger presentert i litteratur

Et utgangspunkt for en forståelse av grunnfortellinger er å se på allerede publisert litteratur. Her er det hovedsakelig to verk som oppgaven vil støtte seg på: *The contested nation: Ethnicity, class, religion and gender in national histories*⁷⁵ og *Fortalt fortid*. Begge bøkene har kapitler skrevet av ulike forfattere som undersøker forskjellige temaer.

5.1.1 Grunnfortellinger i Norge

«Nordic National Histories» er et kapittel i boka *The contested nation*, som er dedikert til de nordiske landene. Kapittelet er skrevet av Peter Aronsson, Narve Fulsås, Pertti Haapala og Bernard Eric Jensen.⁷⁶ Kapittelet ser på perioden fra år 1800 til rundt år 2000 hvor de deler de historiografiske prosessene inn i ulike perioder: 1806-1905, 1905-1940, 1945-72 og slutten av 1900-tallet. Sentralt i den nasjonale historien til Norge ligger folket, eller som det blir referert til i boka: «folk». Begrepet tar for seg folkets indre historie og utviklingen av selve livet gjennom framskritt. Det er likevel plass for et lands politiske historie, men med mindre vekt på en historieformidling med monarker i sentrum. Defineringen av hvem som var innenfor folket i de ulike nasjonene var basert på hvilke fiender nasjonen hadde. Enklere forklart med

⁷⁴ (Heiret & Ryymin, 2013, s. 343)

⁷⁵ (Berger & Lorenz, 2008)

⁷⁶ (Aronsson et al., 2008, s. 256)

hvem som var «de andre». Boka trekker da fram Danmark og Sverige som den norske nasjonens «andre».⁷⁷

Vektleggingen av «de andre» var i stor grad relatert til opprinneshistorier hvor de nordiske landene hadde en felles tanke om en gyllen fortid hvor bøndene hadde frihet. Det ble skapt en migreringsteori av norske historikere som beskrev en fortid hvor det norrøne var den eneste kulturen som hadde forblitt ren. En stor del av dette var basert på Norges kolonisering av Island og islandsk litteratur ble brukt for å underbygge Norges renhet. Dette var likevel et forsøk som ikke varte og den nye historiske konsensusen etter dette var at den nasjonale fortiden var førhistorisk.⁷⁸

Aronsson et al. legger senere vekt på historikeren Ernst Sars og hans verk som bidro til å omskape nasjonen som et subjekt gjennom formidling av dens egen «naturlige historie». Sars er en sentral figur da han var den første til å skrive et komplett verk om Norges historie hvor hensikten var å trekke en linje fra vikingtiden til tiden når verket ble publisert. En stor del av verket var en sammenligning av forskjellene Norge hadde fra Danmark og Sverige som etablerte dem som «de andre». Her beskriver Aronsson et al. hvordan samene passer inn i denne grunnfortellingen som de «radikale andre». Sars anså samene som en annen rase, uverdige et øyeblikks oppmerksomhet da de var en menneskegruppe uten historie, i likhet med andre urfolk.⁷⁹ I sitatet nedenfor oppsummerer Narve Fulsås Sars sine bevisste holdninger og tanker om samene som «de andre» og hvilken påvirkning samene har hatt på den norske grunnfortellingen:

På dei premissa Sars gjekk ut frå er det altså klart at norsk fekk sin identitet ikkje bare i kraft av forskjellen i høve til «betydningsfulle andre», som svensk og dansk, men også i kraft av eksklusjonen av det «radikale andre» som landet og staten alt omfatta. «rasen», dvs. samane, var nasjonens absolute motsetning, og derfor måte han symbolsk eliminerast for at nasjonen skulle kunne vere identisk med seg sjølv.⁸⁰

Den neste periodiseringen i Aronsson et al. som har en betydning for samene er fra år 1905-1940. Denne perioden var opptatt av klasse og en generelt venstreorientert historiografi. Det var fremdeles ingen plass for samene utenfor etnografisk forskning, men boka har nå endret

⁷⁷ (Aronsson et al., 2008, s. 256-259)

⁷⁸ (Aronsson et al., 2008, s. 260-261)

⁷⁹ (Aronsson et al., 2008, s. 262)

⁸⁰ (Fulsås, 1999, s. 240)

definisjon av samene fra de «radikale andre» til de «interne andre», uten at dette blir tydelig forklart. Forskjellen er uansett ikke stor da samene fremdeles blir referert til som underutviklet, sammenliknet med den norske kulturen.⁸¹

Boka referer til historiker Karl Lamprecht, en historisk skikkelse og sentral figur i ovennevnte periode grunnet hans innvirkning på kulturhistorie som skulle rette et søkelys mot den sosiale og den økonomiske situasjonen til folket. Historikerne Halvdan Koht og Edvard Bull var opptatt med å utfordre den nasjonale historien i Norge med basis i arbeid og klasse.

Folkehistorien brakte med seg nye muligheter i kombinasjon med politikk hvor historikere underbygde sine politiske meninger med historie. Det blir spesielt vektlagt i bokkapittelet at grunnfortellingen i Norge, i tillegg til andre nordiske land, hadde blitt delt gjennom politikk. Et siste aspekt av perioden var fremveksten av lokalhistorie. Det medførte at lokale institusjoner - som museer, skulle undersøke den lokale historien i avgrensede områder, mens større institusjoner undersøkte historie i større regioner på tvers av de lokale områdene. Historien skulle eies av folket og håpet var at likhetene skulle være store nok til at man kunne samle alt inn i en tydelig nasjonal historie med et tryggere grunnlag enn tidligere.⁸²

I følge Aronsson et al. hadde andre verdenskrig store innvirkninger på de nasjonale grunnfortellingene. Okkupasjonen av Norge ble i ettertid sett på som en forsterker til den nasjonale grunnfortellingen nettopp fordi norsk selvstendighet igjen seiret, i likhet med 1814 og 1905. Sentrale verdier som uavhengighet, demokrati og sosial rettferdighet hadde seiret for tredje gang. I andre halvdel av 1900-tallet var det mye diskusjon rundt FN i Norge. I likhet med fortidige hendelser var det oppstått en ny diskusjon om hvem som var «de andre», og for enkelte som støttet tradisjonelle nasjonale grunnfortellinger var det FN som nå ble «de andre». Perioden så en økning av immigranter og flyktninger som la økt press på tidligere forestilling om Norge som et homogent samfunn. Forskning på immigrasjon sammen med en økt interesse for forskning på etniske minoriteter endret historieskrivingen mot en større vektlegging av et multikulturelt samfunn. Her er det samene som har kommet sterkest ut i de nordiske landene, ifølge Aronsson et al. Videre poengterer de også at det multikulturelle aspektet sammen med økt interesse for sosial historie, kvinnehistorie og lokalhistorie transformerte og pluraliserte til en viss grad den nasjonale grunnfortellingen. De fremhever

⁸¹ (Aronsson et al., 2008, s. 267-268)

⁸² (Aronsson et al., 2008, s. 269-272)

også at de nasjonale grunnfortellingene ble mindre relevante som et rammeverk for periodisering, i hvert fall sammenliknet med slik det var før.⁸³

I avsnittene over har det blitt utført en gjennomgang av den nasjonale grunnfortellingen i Norge fram til i dag. Kapitelet som har blitt anvendt beskriver samene i liten grad, utenom de utdragene som har blitt inkludert. Samenes inkludering kom i all hovedsak etter andre verdenskrig. Dette var også en utvikling på en global skala. Avkolonisering satt søkelys på hvordan man omtalte, beskrev og anså folk i de koloniserte landene og brakte med seg en periode med postkolonialisme. Som nasjon har Norge vært dominerende ovenfor samene med tanke på inkludering i grunnfortellingene. Utviklingen av en norsk nasjonal grunnfortelling er en prosess som kontinuerlig undergraver samene og direkte bruker dem som motsats for å fremme sine egne ideer, ofte da ideen om en nasjonal identitet. Dette utgjør rammene for den samiske grunnfortellingen i Norge. Slik som det blir framstilt i Aronsson et al. virker det også som at samenes fremgang og innskrivning inn i nasjonale grunnfortellinger egentlig er basert på prosesser som ikke hadde noe med samene å gjøre. Fremveksten av lokalhistorie, sosialhistorie, immigrering og et mer globalt samfunn var hendelser i historien som tilfeldigvis viste seg som en inngang for samene inn i den nasjonale historieskrivingen.

Den første utstillingen i oppgaven ble konstruert på 70-tallet. Den norske grunnfortellingen kan oppsummeres fra boka *Fortalt Fortid*, som tar for seg norsk historieskriving etter år 1970. En annen kilde som tilføyer til denne boka, er en mastergradsoppgave ved navn *Gerhardsen og grunnforteljinga: Ein analyse av historiske forteljingar*. Forfatteren av oppgaven, Jon Arne Pollestad, har dedikert en del av besvarelsen til å videreutvikle arbeidet utført i *Fortalt fortid* ved å analysere flere historiske verk innenfor de samme rammene. Det ble gjennomført da han ønsket å se om resultatene som blir framstilt i *Fortalt fortid* gjelder for alle historiske verk og ikke kun de som tar for seg norgeshistorien i sin helhet over mange bind.⁸⁴ Han sier seg enig i at det er vanskelig å definere en enkelt norsk grunnfortelling, og at man gjerne finner flere grunnfortellinger.⁸⁵

Basert på sin analyse av historiske verk konkluderer Heiret og Ryymmin:

Til tross for forskjellene forholder disse bindene seg likevel til en grunn-fortelling om Norges etterkrigshistorie om sosial, politisk og kulturell utjevning innenfor rammen av en integrerende

⁸³ (Aronsson et al., 2008, s. 272-281)

⁸⁴ (Pollestad, 2020, s. 19)

⁸⁵ (Pollestad, 2020, s. 94)

nasjonalstat. Slik sett er vår analyse av de nasjonale fortellingene i disse verkene i tråd med funnene til andre som har undersøkt «store nasjonale fortellinger» i norske historikers tekster.⁸⁶

Pollestad legger frem fem punkter som er basert på Thijs sine fem elementer, nevnt i kap.

4.4). Disse punktene definerer den gjennomgående grunnfortellingen han finner i et utvalg historiske verk:⁸⁷

1. *Arbeiderpartiet som en sentral aktør*
2. *Sverige og Tyskland som tidligere antagonister som ble beseiret etter krigen*
3. *progressiv utvikling i Norge*
4. *Krigen som et stort historisk brudd*
5. *og perioden i dag som en gyllen æra eller storhetstid for Norge*

Et viktig aspekt å poengtere er det faktum at både hovedfortellingene og sidefortellingene i ulike historiske verk kan variere både i innhold, perspektiv og hensikt, uten at det forårsaker en stor endring i grunnfortellingen det skrives innenfor. Likevel kan man ikke si at grunnfortellingen er en definitiv historie. Pollestad forklarer dette godt:

Ein metafor på korleis grunnforteljinga fungerer kan ein henta frå geometrien – den norske grunnforteljinga står fram som ein fraktal. Det vil seia at ein ser noko på overflata, men til meir ein går inn i djupna om eit emne eller ein periode, så vert grunnforteljinga utfordra og nyansert.⁸⁸

Videre forklarer Pollestad at grunnfortellingen er et referanseverk som ligger til grunn når man skriver ny historie. Gjennom en prosess av nyansering og utfordring konkretiserer man grunnfortellingen enda mer ved at den får flere nyanser og perspektiver innfelt i seg. Dette forsterker grunnfortellingens evne til å motstå videre nyansering og utfordring uten at den blir destruert.⁸⁹ Enklere forklart kan man si at jo mer en grunnfortelling blir nyansert og utfordret jo mer stabil vil den bli. Heiret og Ryymin støtter seg også til dette: «Selve feltet nasjonalhistorie ser da også ut til å motvirke en fragmentering av historiefaget ved at det stadig skrives nye store fortellinger som også de andre feltene forholder seg til.»⁹⁰

⁸⁶ (Heiret & Ryymin, 2013, s. 341)

⁸⁷ (Pollestad, 2020, s. 40-41)

⁸⁸ (Pollestad, 2020, s. 39)

⁸⁹ (Pollestad, 2020, s. 39-40)

⁹⁰ (Heiret & Ryymin, 2013, s. 353)

5.1.2 Samiske grunnfortellinger

Neste steg i oppgaven er å rette et grundigere blikk på de samiske grunnfortellingene. I år 2013 ble boka *Fortalt fortid* publisert, hvorav kapittel 8 omhandler samiske grunnfortellinger. I dette kapitlet har Ryymän og Nyyssönen definert tre ulike grunnfortellinger. Disse tre grunnfortellingene kommer fra utvalgt litteratur som hovedsakelig består av tekster skrevet av en belært forskningsfront. Fra 1970-tallet startet synliggjøringsfortellinger, etterfulgt av assimileringfortellinger på 1980-tallet og agensfortellinger på 1990-tallet. Kort fortalt er synliggjøringsfortellinger en framvisning av en gruppe eller et folks historie. En assimileringfortelling kan være fornorskning -og moderniseringsprosessen av det samiske folkeslaget, samt påvirkningen dette hadde på samene. Agensfortellinger tar for seg samenes egne handlinger i fortiden. Et gjennomgående tema i boka som disse grunnfortellingene underbygger er at ikke er bevis på en fragmentering, men heller en pluralisering av fortellinger og historie som viser nye synspunkter og dermed bygger en samlet grunnfortelling.⁹¹

Ryymän og Nyyssönen poengterer at de tre grunnfortellingene de definerer må bli sett på som en del av en utvikling som har blitt etablert ved siden av hverandre. Dette innebærer at det ikke er et tydelig skille med overgang fra en grunnfortelling til en annen. Disse grunnfortellingene har blitt brukt til å fremme ulike poeng både alene og i kombinasjon med hverandre. På den måten er synliggjøringsfortellinger fremdeles relevante siden de blir anvendt i nye varianter, som for eksempel i kombinasjon med agensfortellinger.

⁹²Historieskriving som fremhever samers aktive rolle i lokalforvaltning, vil være en synliggjøringsfortelling da det fremheves en del av historien som ikke har blitt tatt mye hensyn til tidligere, samtidig som det er agensfortellinger fordi samenes egen agens blir fremhevet. Årsaken til at de ulike grunnfortellingene blir formidlet periodevis er fordi det var i den perioden de ulike grunnfortellingene så mest økning.⁹³ Det er mulig å bruke det samme eksemplet om lokalforvaltning til å vise hvilken fortelling man mest sannsynlig vil finne i ulike perioder. På 1970-tallet ville fortellingen sannsynligvis fremme samenes generelle nærvær i det lokale gjerne ved en kategorisering basert på etnisitet. Tekster fra 1980-tallet vil trolig vektlegge asymmetriske maktrelasjoner i det lokale med samene i en offerposisjon i

⁹¹ (Ryymän & Nyyssönen, 2013, s. 208-209)

⁹² (Ryymän & Nyyssönen, 2013, s. 232-233)

⁹³ (Ryymän & Nyyssönen, 2013, s. 232-233)

forhold til lokalforvaltningen. 1990-tallet vil kunne vise en økning av fortellinger som beskriver samene som aktive historiske aktører og en del av nettverket som er lokalforvaltningen.

Ryymän og Nyssönen beskriver 1970-tallet som en periode der historieskriving om den samiske befolkningen skjøt fart. Historieskriving om samene hadde foregått før denne tiden, men historiene var da dominert av entydig stereotypisk fremstilling, og bar preg av å mangle et objektivt perspektiv. Historieskrivingen fra 1970-tallet ble skrevet innenfor rammene til den norske grunnfortellingen ved at den både stod i opposisjon og utfordret den norske grunnfortellingen.⁹⁴

I et tilbakeblikk til Bull blir samehistorie og minoritetshistorie generelt ansett som en subdisiplin av sosialhistorie, samtidig som 70-tallet bar preg av å ønske historieskriving om de marginaliserte og tidligere utelatte. Bull nevner videre at de overnevnte gruppene skulle få sin egne historie skrevet fra deres eget perspektiv.⁹⁵ Ryymän og Nyssönen nevner at tilhørighet til kategorier var en funksjon og effekt av synliggjøringsfortellingene siden de fortalte hvilke individer som var bosatt i ulike geografiske områder, hva historien deres til området var og hvilken gruppe de tilhørte. En annen funksjon var fremheving av tidligere usynlige individer og at det hovedsakelig var staten som ble fremhevet som samenes motpart.⁹⁶ Hvis det skal sammenlignes med Aronsson et al. kan man si at staten var «de andre» i historieskrivingen om samene. Gjennomgående er det faktum at samene og historieskriving om dem alltid forholder seg til den norske grunnfortellingen. Selv om historieskrivingen utfordrer er den fremdeles basert på den norske grunnfortellingen nettopp fordi det gir en nødvendig sammenheng. Det framstilles tydelig at den norske grunnfortellingen er en overordnet og dominant ramme som samisk historieskriving ikke har mye annet valg enn å forholde seg til.

Funksjonen til assimileringfortellingene var på den ene siden å underbygge og forsterke samisk bevissthet om deres egen kultur og identitet, mens på den andre siden bygget opp til politisk handling ved å vektlegge tidligere urett med en intensjon om å frigjøre samene fra

⁹⁴ (Ryymän & Nyssönen, 2013, s. 208-210)

⁹⁵ (Ryymän & Nyssönen, 2013, s. 210-211)

⁹⁶ (Ryymän & Nyssönen, 2013, s. 212-213)

staten.⁹⁷ En av bøkene Ryymän og Nyssönen har studert er *Den finske fare*⁹⁸. De utfører en detaljert gjennomgang av boka og poengterer dens sentrale posisjon som et godt dokumentert og gjennomslagskraftig verk. De har konkludert med at samene får en offerposisjon hvor deres agens ikke blir formidlet i noen stor grad. Ifølge *Den finske fare* var tap av identitet den største konsekvensen av fornorskningspolitikken. Årsaken til at assimileringfortellinger har blitt definert som en grunnfortelling er at fornorskningspolitikken stod sentralt for undersøkelsen av samenes assimilering, og de tekstene som har kommet i ettertid bygger videre på denne fortellingen og utvider den ved å dokumentere andre tilfeller hvor assimilering tok plass.⁹⁹ Dette kan sees i en tolkning som Ryymän og Nyssönen legger frem. De beskriver at i flere tilfeller ble samenes handlinger tematisert i lys av etnisk motstandsfortelling. Men i de situasjonene der denne tematiseringen ikke passet inn ble handlingene bortforklart med fornorskningspolitikken der samene led av selvfornektelse til sin egen identitet. Det vil si at historieskrivingen ofte har ansett etnisitet som det solitære grunnlaget for motstand.¹⁰⁰ Ut ifra tidligere samfunnsvitenskapelig forskning har Ryymän og Nyssönen påpekt flere årsaker til hvorfor samisk organisering ikke fant sted, herunder spredt bosetning og interessekonflikter.¹⁰¹

Ifølge Ryymän og Nyssönen var *Den samiske nasjon*¹⁰² skrevet i opposisjon til denne tankegangen om organisering og la heller skylden på samenes ikke-eksisterende organisering på den norske stat, imperialisme og kolonialisme. Dette ble et toneskifte som førte til at senere forskning fikk et kraftig fokus på konflikt hvor samene var de undertrykte som alltid var i forsvar.¹⁰³ Effektene blir kort oppsummert: «Denne samfunnsvitenskapelige fremstillingen var en grunn til at samisk historie fra 1970-årene var politisk sett like mye innrettet på å bygge motfortellinger om staten Norge som på å bygge en egen, emansipatorisk fortelling om samenes kamp.»¹⁰⁴ En av motfortellingene som fortsatte ut på 80 og 90-tallet var framstillingen av «(...) en vanskelig kamp mot kulturell og politisk utradisjon ut fra en

⁹⁷ (Ryymän & Nyssönen, 2013, s. 215)

⁹⁸ (K. E. Eriksen & Niemi, 1981)

⁹⁹ (Ryymän & Nyssönen, 2013, s. 216-217)

¹⁰⁰ (Ryymän & Nyssönen, 2013, s. 218-219)

¹⁰¹ (Ryymän & Nyssönen, 2013, s. 219)

¹⁰² (Otnes, 1970)

¹⁰³ (Ryymän & Nyssönen, 2013, s. 219)

¹⁰⁴ (Ryymän & Nyssönen, 2013, s. 219)

marginalisert og maktløs posisjon (...)»¹⁰⁵ Denne samiske motfortellingen hadde som hensikt å framstille staten som en enhet som aktivt jobbet for at samisk kultur og identitet skulle forsvinne. Sentrale aspekter i denne fortellingen var fornorskningen og moderniseringen av Nord-Norge.¹⁰⁶ Likevel er det staten som står sentralt i fortellingene som en kategoriserer og spesielt i det Ryymin og Nyssönen kaller en emansipatorisk fortelling som vektlegger en vei til seier både på nasjonale og internasjonale arenaer. Sentralt i denne fortellingen er endring i strategi og igjen blir passive samer fraskrevet mening. Passive samers meninger ble ubetydeliggjort ved at de ble fremstilt som offerere av fornorskningen og ikke var klar over deres eget beste. passive samer fraskrevet mening ved å klandre fornorskningen. Moderate samer var problematiske for bevegelsen i tillegg til konkurrerende aktører og generelt andre som hadde et annet syn på staten. Fortellingen hadde også et nytt utgangspunkt. Den ville framstille en romantisert framtid som ville bli sann når samene nå formet sin mobilisering rundt ekte samiske behov og virkelighet. To historiske hendelser som den emansipatoriske fortellingen binder seg til i moderne tid er ratifiseringen av ILO-konvensjonen 169 i 1990 og finnmarksloven i 2005. Sentralt for begge er at den norske stat må gi etter for internasjonalt press.¹⁰⁷

I boka definerer Ryymin og Nyssönen hovedsakelig tre grunnfortellinger fra år 1970 til år 2000. Man kan likevel se antydninger til at de mener at agensfortellinger var fremdeles den dominante grunnfortellingen ut på 2000-tallet. I diskusjonen deres om boka *Den finske fare* påpeker de at boka var gjennomslagskraftig i måten den framstilte assimilering og hadde det som sitt hovedplot. Bokas popularitet gjorde at flere tekster reproduserte måten den formidlet historie på. Nettopp derfor er det mulig å definere assimileringfortellingen som en grunnfortelling.¹⁰⁸ Senere når de formidler om agensfortellinger trekker de fram boka *samenes historie fram til 1750*, skrevet av historiker Lars Ivar Hansen og arkeolog Bjørnar Olsen i år 2004¹⁰⁹. De omtaler boka som en av de sentrale litteraturverkene som var med på å etablere agensperspektivet fordi de aktivt framstilte samene som aktører i et kulturbytte.¹¹⁰

¹⁰⁵ (Ryymin & Nyssönen, 2013, s. 220)

¹⁰⁶ (Ryymin & Nyssönen, 2013, s. 220-222)

¹⁰⁷ (Ryymin & Nyssönen, 2013, s. 220-222)

¹⁰⁸ (Ryymin & Nyssönen, 2013, s. 217)

¹⁰⁹ (L. I. Hansen & Olsen, 2004)

¹¹⁰ (Ryymin & Nyssönen, 2013, s. 229-230)

Boka *samenes historie fram til 1750* har blitt publisert flere ganger. Det ble for eksempel utgitt en engelsk versjon i 2014 kalt *Hunters in transition: an outline of early Sámi history*.¹¹¹ Det ble også utgitt en oppdatert versjon av boka på norsk i 2022, med samme tittel som originalen.¹¹² De nyere publikasjonene endrer ikke stort på forord og innledning og det er fremdeles et sentralt aspekt å fremstille samenes agens. I år 2021 ble boka *Samenes historie fra 1751 til 2010*¹¹³ gitt ut. Boka skulle fungere som bind to av *samenes historie fram til 1750* og forholder seg til agensfortellingen på lik måte med et grunnsyn om samene som aktive historiske aktører.¹¹⁴

5.2 Norges offentlige utredninger

Hensikten med undersøkelsen av NOU-er har blitt forklart tidligere i metodedelene (se kap. 4.4). Likevel kan det legges til en presisering. I gjennomgangen av NOU-ene er det i all hovedsak et ønske om å se på hvordan perspektiv endrer seg over tid og om det følger de samme periodiseringene av grunnfortellinger som Ryymin og Nyssönen konkluderer med. For å finne fram til disse perspektivene har jeg prioritert deler hvor det legges frem historisk perspektiv, tidligere holdninger mot samene, bevissthet om samene generelt og årsakene til at de ulike temaene var nødvendig å utrede for staten. Alle NOU-er publisert i perioden 1972-2019 har blitt gjennomgått for å se hvilke av disse som refererte til samene. Dette ble gjort ved å søke etter nøkkelord. Utvalget ble dermed overført til en Excel-fil. De tilfellene hvor søket etter nøkkelord bare ga ett resultat ble de ikke inkludert. En fullstendig oversikt over de 202 NOU-ene kan ses i vedlegg 1. Deretter gjorde jeg et utvalg ifra disse NOU-ene basert på hvilke av utredningene som utelukkende omhandlet spørsmål om det samiske. Dette resulterte i en liste av 24 NOU-er, som vist i listen under.

¹¹¹ (L. I. Hansen & Olsen, 2014)

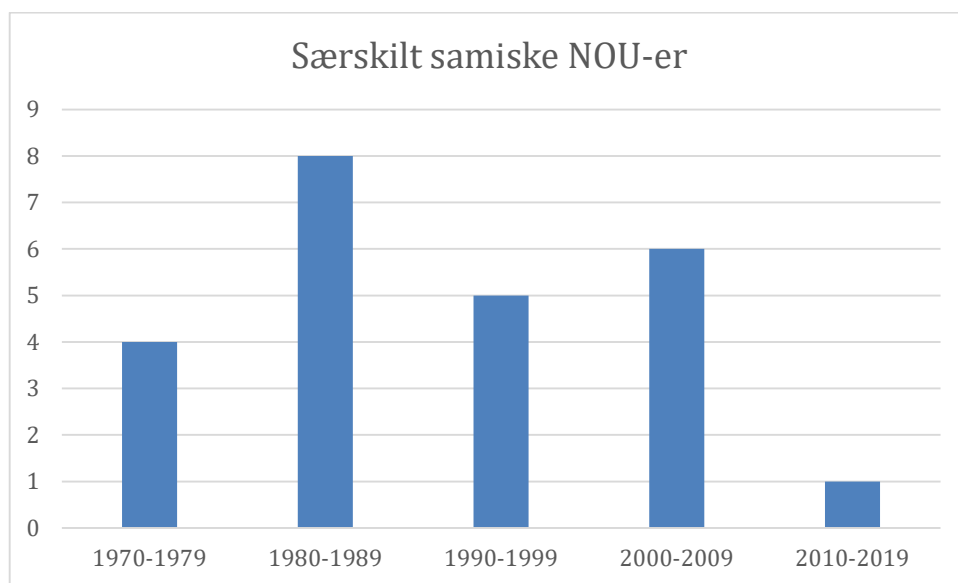
¹¹² (L. I. Hansen & Olsen, 2022)

¹¹³ (Evjen, Ryymin & Andresen, 2021)

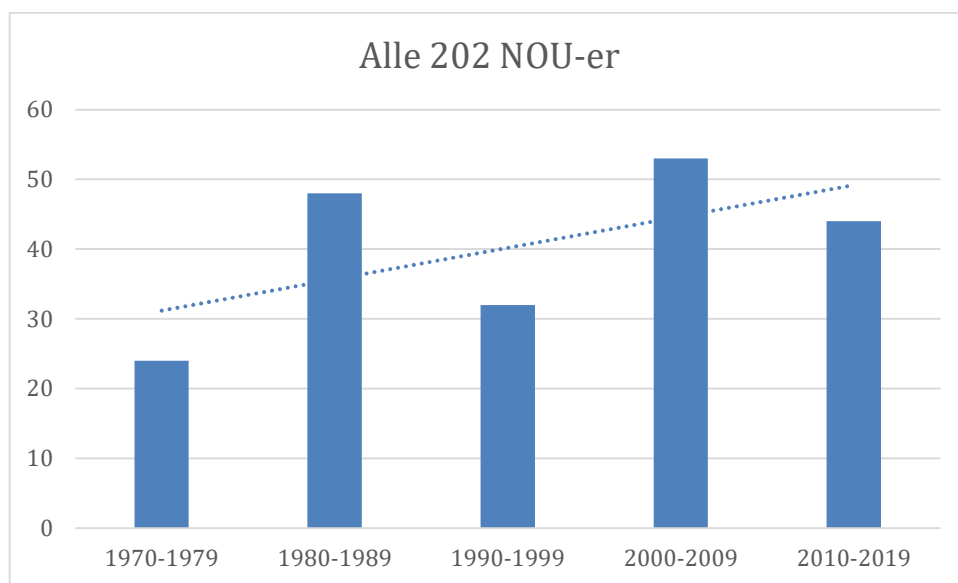
¹¹⁴ (Evjen et al., 2021, s. 16)

1975 5 Reindrift
1978 18A Finnmarksvidda, Natur - Kultur
1978 18B Bruken av Finnmarksvidda
1975 37 Videregående opplæring for same
1980 53 Vern av urbefolkningen
1980 59 Samisk i grunnskolen
1984 18 Om samenes rettsstilling
1985 14 Samisk kultur og utdanning
1985 24 Videregående opplæring for samer: samisk kultur og utdanning
1987 20 Handlingsplan for samisk ungdoms utdanningsmuligheter
1987 34 Samisk kultur og utdanning
1988 42 Næringskombinasjoner i samiske bosetningsområder
1993 34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark
1994 21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv
1995 6 Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge
1997 5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett
1997 4 Naturgrunnlaget for samisk kultur
2000 3 Samisk lærerutdanning
2001 34 Samiske sedvaner og rettsoppfatninger
2001 35 Forslag til endringer i reindriftsloven
2007 13 Den nye sameretten
2007 14 Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms
2008 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark
2016 18 Hjertespraket

Følgene tabeller viser tidsfordelingen mellom NOU-ene og hvilken tidsperiode de tilhører.

Figur 1: Tidsfordeling for de 24 NOU-er om samiske aspekter

Figur 2: Tidsfordeling av alle NOU-er som nevner samene

Disse to figurene viser at perioden fra 1980-2009 var preget av en økning i NOU-er om samiske spørsmål. Fra en annen vinkel viser figuren som inkluderer alle de 202 NOU-ene at det har vært en økning i tilfeller av andre utredninger som inkluderer samene som et aspekt av et større spørsmål. Dette viser i seg selv at samene blir tatt større hensyn til spesielt fra 1980-tallet og framover. I de NOU-ene som omhandler særskilt samiske spørsmål er det to gjennomgående temaer som utgjør flesteparten; Utdanning og samiske rettigheter. Et

gjennomgående aspekt for begge av disse temaene er stillingen til det samiske språk og den samiske kulturen.

Analysen av NOU-ene har vært basert på kjennetegn i grunnfortellingene som Ryymin og Nyysönen definerer. Synliggjøringsfortellinger skal formidle at minoriteter har en fortid. Den viser minoritetens tilstedeværelse ofte gjennom folketellinger. Det er også vektlegging av hvem som tilhørte etniske kategorier og effekten av innvandring. Staten var som oftest en motpart.¹¹⁵

Assimileringsfortellinger defineres av en vektlegging på fornorskingspolitikken utforming og etnopolitisk mobilisering. Minoriteten i en offerposisjon, asymmetriske maktrelasjoner samt vise til hendelser hvor assimilering skjedde var sentrale punkter. Hensikten bak slik historieskriving var å legge til rette for å skape rettferd, vise urett og mobilisere til politisk handling. Emansipasjon ble det nye formålet og tok over for synliggjøring.¹¹⁶

Agensfortellinger omhandler valg og handling gjort av individer som kan bli kategorisert som tilhørende til en etnisk gruppe. Vanlige hendelsesforløp i agensfortellinger er hvordan disse individene har handlet i forhold til assimilering og integrering. Sentralt var historieskrivingen interessert i å fremstille samene som tilhørende i ulike nettverk og som aktive historiske aktører.¹¹⁷

Ryymin og Nyysönen har i sine analyser studert en bestemt form for historiske tekster: «Utvalg av tekster om samenes historie er begrenset til studier om samenes etnopolitiske mobilisering (...)»¹¹⁸ NOU-ene omfatter ofte tidligere perioder enn dette, spesielt de NOU-ene som omhandler rettigheter til land og vann da det var nødvendig å se langt tilbake i tid for å undersøke tidlig bosetning. Analysen av NOU-ene er dermed fremdeles basert på de kjennetegnene som er redegjort for over, men det er tilfeller hvor de ikke like lett kan bli definert basert på tidsperspektivet som de ulike NOU-ene har. Assimileringsfortellinger er den typen fortelling som er vanskeligst å definere i en slik kontekst, men det kan likevel

¹¹⁵ (Ryymin & Nyysönen, 2013, s. 210-213)

¹¹⁶ (Ryymin & Nyysönen, 2013, s. 219-222)

¹¹⁷ (Ryymin & Nyysönen, 2013, s. 229-230)

¹¹⁸ (Ryymin & Nyysönen, 2013, s. 209)

undersøkes om samene blir framstilt i en offerposisjon eller ikke i forhold til en overordnet maktstruktur.

Diskursen til stede i NOU-ene blir tolket av meg og vil være basert på kjennetegn redegjort for over. For å eksemplifisere prosessen vil det bli referert til tilfeller i NOU-ene som illustrerer de rådende grunnfortellingene. Analysen av NOU-ene og resultatene av dette vil bli formidlet i en kronologisk rekkefølge basert på tiår. Det er likevel noen fellestendenser som går utenfor dette og vil derfor bli redegjort for først.

Ryymin og Nyysönen beskriver at grunnfortellingene om samene, og da særlig assimileringfortellinger, var underbygget av en strategisk essensialisme som fremstilte samene som homogene.¹¹⁹ Basert på min lesning av utredningene tolker jeg det som lite gjeldende. Gjennomgående fremmer utredningene en forståelse for språklige, kulturelle, yrkesmessige og boområdelige variasjoner blant samene. Men det kan likevel sies at det har vært en utvikling i nyansering da fokuset går fra hovedkategorier som nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk til underkategorier av disse og samer som ikke er bosatt i kjerneområdene. Dette kan tyde på at det har blitt lettere å fremme spørsmål om «minoritetene i minoriteten».

En endring man ser tidlig på 2000-tallet først i NOU 2000:3 (Samisk lærerutdanning) er bruken av samisk språk i utredningene. Denne utredningen som tar for seg samisk lærerutdanning kan finnes fullstendig på samisk. Det er likevel ikke en fast endring og kan bare ses i et par NOU-er. NOU 2007:13A & B (Den nye sameretten) har sammendrag på norsk, sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk og engelsk.¹²⁰ NOU 2008:5 (Retten til fiske i havet utenfor Finnmark) har også sammendrag på norsk og samisk. NOU 2016:18 (Hjertespråket) har kortversjoner på sør-, lule- og nordsamisk.

Det er tidligere i kapittel 2.1 om definisjonen av det samiske og veien til et urfolk henvist hyppig til to NOU-er: 1980:53 (Vern av urbefolkningen) og 1984:18 (Om samenes rettsstilling). Innholdet vil ikke bli diskutert i stor grad her siden det allerede har blitt gjennomført, men jeg vil likevel bemerke et par punkter om perspektiver som kommer fram. Den førstnevnte NOU-en, NOU 1980:53, hadde til hensikt å diskutere om Norge hadde mulighet til, eller om det var nødvendig å ratifisere ILO-konvensjon 107, eller ikke. I forordet

¹¹⁹ (Ryymin & Nyysönen, 2013, s. 231)

¹²⁰ (NOU 2007: 13, 2007, s. 5-6)

til den ovennevnte NOU-en har Einar Høgetveit skrevet en interessant kommentar om kildematerialet. Han skriver at: «Det ville etter mitt syn vært ønskelig om en større del av materialet var skrevet av samer selv.»¹²¹ Det sier ikke mye i seg selv, men kan antyde at dette var et hensyn og et ønske som preget perioden. Et annet moment er at det igjen blir snakket om det samiske i forhold til det norske uten benevnelser til assimilering. Det er ikke uvanlig at utvalget bruker «fra samisk hold» når det snakkes om deres meninger. Det er heller ingen uttalelser av fornorskningen og konsekvensene av dette. Disse punktene til sammen vil tyde på at assimileringfortellinger ikke ble sett på som relevante å inkludere på dette tidspunktet. NOU 1984:18 omhandler samenes rettsstilling, og skulle undersøke og komme fram til et utkast til grunnlovsbestemmelse, lov om sameting og samelov og andre bestemmelser i samsvar med loven.¹²² Det legges tydelig vekt på samenes kultur og at staten er forpliktet til å innføre positive særtiltak i forhold til natur og økonomi slik at samisk kultur kan bli videreført.¹²³ Utredningen nevner også fornorskningen noen ganger, og legger tidvis frem konsekvenser av assimileringprosesser. Både NOU 1980:53 og 1984:18 nevner forskjeller blant nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk.¹²⁴ Den sistnevnte NOU-ens inkludering av assimileringprosesser tyder på at den i noen grad underbygger assimileringfortellinger.

Et særlig sentralt aspekt når man arbeider med NOU-er om det samiske er samerettsutvalget. De har vært bak flere av NOU-ene som har mest med samene. Hovedsakelig er det disse:

1984:18 Om samenes rettsstilling

1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur

2007:13 Den nye sameretten

Underveis har det vært flere delutredninger som underbygger de tre hovedutredningene:

1993:34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark

1994:21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv

1997:5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett

2007:14 Samisk naturbruk og retts-situasjon fra Hedmark til Troms

¹²¹ (NOU 1980: 53, 1980, s. 5)

¹²² (NOU 1984: 18, 1984, s. 13)

¹²³ (NOU 1984: 18, 1984, s. 23)

¹²⁴ (NOU 1980: 53, 1980, s. 53) & (NOU 1984: 18, 1984, s. 102-103)

Fra oppgavens standpunkt har dette ført til en viss problematikk. Da disse utredningene er skrevet av det samme utvalget er det lite hensikt for dem å gjennomgå tidligere punkter igjen. Det vil si at den informasjonen som blir formidlet i deres første utredning 1984:18 ofte blir gjentatt i de senere. Dette innebærer også at formuleringene i språk og perspektiv er gjennomgående like. Det fungerer likevel til å vise den faktiske tilstanden angående samiske grunnfortellinger da disse utredningene viser at det ikke var et klart punkt med overgang, men heller at de ulike grunnfortellingene har eksistert samtidig. Det er imidlertid noen tilfeller hvor det er tildelt en liten del om endringer som de tar hensyn til som burde nevnes. En omfattende forandring er definisjonen av hva en kultur er. Samerettsutvalget i 1984 omtaler det slikt: «Vi taler om kultur som summen av normer, verdier, handlingsmønstre og felles forestillinger i et samfunn. Kultur i denne forstand omfatter levemåter, sed og skikk og religiøse oppfatninger.»¹²⁵ I NOU 1997:4 (Naturgrunlaget for samisk kultur) ble definisjonen endret til en mer generell avklaring: «Kultur representerer generasjoners bearbeidelse, fortolkninger og overføringer av hele eller deler av de foran nevnte elementer fra en generasjon til den neste.»¹²⁶ Det vises også tydeligere i utredningen fra 1997 i forhold til utredningen i 1984 at samene ikke blir sett på som en homogen gruppe:

*Samiske samfunn er ikke homogene med hensyn til samisk kultur, og de er på ulike måter og i ulik grad integrert i det norske samfunn. Dette gir ulike betingelser for utøvelse og utvikling av samisk kultur, og ikke minst ulike oppfatninger av hva som er samisk kultur.*¹²⁷

Mer generelt påpeker de konsekvensene av grunnlovsparagraf 110. ratifiseringen av ILO-konvensjon 169, sametinget og sameloven. Sametingets myndighet blir vektlagt samt det faktum at både staten og individuelle kommuner har et mer konkret ansvar om å tilrettelegge for samisk kultur.¹²⁸

Utredningene fra 1970-tallet viser gjennomgående synlighetsfortellinger. Assimilering er lite nevnt og i de tilfellene det fremstilles er det ofte som en historisk fakta uten særlig vektlegging av konsekvenser. Utredningene fra denne tiårsperioden fremstiller realiteten for samene da det ikke var tidligere utredninger som gjorde det for dem. Selv om variasjoner blant det samiske blir nevnt er det i NOU 1975:37 (Videregående opplæring) kjerneområdet

¹²⁵ (NOU 1984: 18, 1984, s. 435)

¹²⁶ (NOU 1997: 4, 1997, s. 59)

¹²⁷ (NOU 1997: 4, 1997, s. 59)

¹²⁸ (NOU 1997: 4, 1997, s. 58-59)

som er viktigst. Det samiske kjerneområdet referert til i NOU-en er Kautokeino, Karasjok, Tana og Nesseby.¹²⁹ Denne utredningen vektlegger problematikken med manglende kunnskap om samer utenfor samiske kjerneområder, som kan lede til at sørsamene vil kunne oppfatte sin egen situasjon som et nedprioritert tema.¹³⁰ NOU 1978:18 A & B (Finnmarksvidda, natur – kultur & Bruken av Finnmarksvidda) er også kraftig påvirket av et synliggjøringsperspektiv. Utredningen har et eget kapittel om Finnmarksviddas kulturhistorie skrevet av samisk etnografisk avdeling samt andre avdelinger tilknyttet universitetet i Tromsø. Et av underkapitlene om bosetning og ressursutnytting under veidekulturen er skrevet av Ørnulf Vorren, hovedmannen bak utstillingen *samekulturen*.¹³¹ På et generelt plan tar kapittelet for seg historien i et geografisk avgrenset område. Særlig underkapittelet om bosetning og utnytting viser tegn til en synliggjøringsfortelling nettopp fordi det vektlegger samenes tilstedeværelse og deres levemåte i området. Hovedpunktene innebærer veidekulturens tilpasning til landskapene og ressursene, betydningene av vassdrag, sidda, reindriftnomadisme og sjøsamenes ressursutnytting.¹³² I kapittelet om eiendomsforhold og bruksretter vises det tydelig en prosess hvor samene vil ha større rettsvern over sin bruksrett til land og vann. Et synspunkt som kommer fram, er utfordringene rundt føringen av diskusjoner om samenes rettigheter til jord i samiskdominerte områder på daværende tidspunkt. Dette fordi det mangler kunnskap om tilstandene i de ulike distriktene.¹³³

1980-tallet var en periode hvor man ser en gjennomgående assimileringfortelling. Den første NOU-en 1980:59 (Samisk i grunnskolen) er i en overgangsfase. Utredningen viser ofte til folketellinger og fremstiller forskjeller på dialekter, noe som er typiske trekk ved synliggjøringsfortellinger. I flere tilfeller kommenterer også utredningen konsekvenser av assimileringspolitikken.¹³⁴ Utvalget markerer også sitt eget synspunkt på det samiske språket: «Det som er i ferd med å skje, er altså at samisk kultur og språk anerkjennes i seg selv og dessuten i økende grad betraktes som en berikelse av vår nasjonale kultur.»¹³⁵ 1985:14

¹²⁹ (NOU 1975: 37, 1975, s. 10)

¹³⁰ (NOU 1975: 37, 1975, s. 7)

¹³¹ (NOU 1978: 18A, 1978, s. 135-145)

¹³² (NOU 1978: 18A, 1978, s. 144-145)

¹³³ (NOU 1978: 18A, 1978, s. 189-190)

¹³⁴ (NOU 1980: 59, 1980, s. 30-31)

¹³⁵ (NOU 1980: 59, 1980, s. 21)

(Samisk kultur og utdanning) og 1985:24 (Videregående opplæring for samer) ble skrevet av det samme utvalget og mye av bakgrunnen blir fremstilt i nr. 14. Gjennomgående er perspektivet på samene som en tapende part og som et offer uten noen kontroll ovenfor fornsrskningen.¹³⁶ 1988:42 (Næringskombinasjoner i samiske bosetningsområder) i likhet med NOU 1985:14 blir samene beskrevet som et offer, og den historiske bakgrunnen formidler i størst grad om assimileringpolitikk og konsekvenser av dette.¹³⁷ NOU 1987:20 (Handlingsplan for samisk ungdoms utdanningsmuligheter) bruker NOU 1985:24 som grunnlagsmateriale.¹³⁸

NOU 1987:34 (Samisk kultur og utdanning) er et merkverdig unntak ved at man finner innslag av alle de tre grunnfortellingene. Den omfavner synliggjøringsfortellinger ved at den bruker god tid til å fortelle historien og tilstanden i mange ulike sektorer, herunder kringkasting og presse, teater, kulturminnevern og museumsvirksomhet, idrett og liknende.¹³⁹ Utredningen forholder seg til assimileringfortellinger da den vektlegger i alle disse sektorene effekten assimileringpolitikk har hatt på dem. Det kan sees spor av agensfortellinger i utredningen ved inkluderingen av navngitte samer som Andreas Larsen¹⁴⁰ og Isak Saba. Det henvises også til avisa *Sagai Muittalægje* og det samiske bladet *Same Albmuġ*, som da er med på å vise en inkludering av samenes egen agens.¹⁴¹

Årsaken til at utredning 1987:34 (Samisk kultur og utdanning) er unikt i inkludering av agens spesielt i forhold til at NOU 1988:42 (Næringskombinasjoner i samiske bosetningsområder) ikke inkluderer dette selv om den kom etter har nok mest sannsynlig grunnlag i tematikken en noe annet. NOU 1987:34 omhandler samisk kultur og utdanning i en stor variasjon sektorer mens 1988:42 tar for seg næringskombinasjoner i samiske bosetningsområder.

1990-tallet er preget av en fremvekst av agensfortellinger. NOU 1993:34 (Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark) refererer til NOU 1994:21 (Bruk av land og vann i

¹³⁶ (NOU 1985: 14, 1985, s. 28-29)

¹³⁷ (NOU 1988: 42, 1988, s. 81)

¹³⁸ (NOU 1987: 20, 1987, s. 7)

¹³⁹ (NOU 1987: 34, 1987, s. 5)

¹⁴⁰ NOU 1987:34 refererer til Andreas Larsen som den som opprettet avisa *Sagai Muittalægje*. Det er mulig dette er en skrivefeil da SNL skriver at avisen ble starten opp av Anders Larsen. (Johansen, 2020)

¹⁴¹ (NOU 1987: 34, 1987, s. 34)

Finnmark i historisk perspektiv) som historisk bakgrunn og er derfor den mest egnede kilden for et historisk perspektiv da dette var hovedmandatet til utredningen.¹⁴² Agensperspektivet blir underbygget med inkluderingen av navngitte samer samt kapitler som omtaler samenes egne strategier. I utredningene fra denne perioden ser man også en tydelig vektlegging av variasjonene innad i det samiske samfunn og NOU 1995:6 (Plan for helse og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge) har en kommentar om det: «Det som i denne sammenheng er langt mer interessant enn oppgaver over antallet samer og hvor de er bosatt i landet, er hvilke typer samiske samfunn vi har å gjøre med.»¹⁴³ Den samme utredningen har også et eget vedlegg som utdyper de ulike variasjonene.¹⁴⁴ Utvalget beskriver også oppstandelsen av flere samiske fagfelt som en erstatning for storsamfunnets fagfelt basert på dårlig forvaltning av et flerkulturelt aspekt.¹⁴⁵ Det skal likevel sies at NOU 1995:6 vektlegger i flere tilfeller assimilering og en viss grad synliggjøring. Etter min tolkning er dette basert på at spørsmål om samisk helse og sosialplan ikke har vært utredet for i særlig stor grad tidligere, og dermed anses det som et krav å inkludere konsekvensene innenfor dette feltet også.

Den første utredningen på 2000-tallet som eksklusivt omhandler samene er NOU 2000:3 (Samisk lærerutdanning). Hovedinnholdet er en utredning av selve lærerutdanning og hvilke mangler den har, i tillegg til en undersøkelse av målsetninger og forslag til tiltak som kan føre til økt rekruttering.¹⁴⁶ En av de mest interessante delene man finner i denne utredningen er det som blir framstilt i den historiske bakgrunnen. De andre utredningene som er blitt nevnt i besvarelsen tidligere forteller også om samisk historie fra et norsk standpunkt. Det nevnes selvfølgelig litt om ulike samiske organ, men dette blir sett i forhold til staten. Dette kan for eksempel sees i NOU-1985:14 (Samisk kultur og utdanning).¹⁴⁷ NOU 2000:3 skiller seg tydelig ut med at den har et eget underkapittel i delen om historisk bakgrunn dedikert til det samiske perspektivet. Her nevnes blant annet Isak Saba og andre individer som fremmer samenes mål.¹⁴⁸

¹⁴² (NOU 1993: 34, 1993, s. 17) & (NOU 1994: 21, 1994, s. 10-12)

¹⁴³ (NOU 1995: 6, 1995, s. 40)

¹⁴⁴ (NOU 1995: 6, 1995, s. 372)

¹⁴⁵ (NOU 1995: 6, 1995, s. 41)

¹⁴⁶ (NOU 2000: 3, 2000, s. 4)

¹⁴⁷ (NOU 1985: 14, 1985, s. 60)

¹⁴⁸ (NOU 2000: 3, 2000, s. 17)

NOU 2001:34 (Samiske sedvaner og rettsoppfatninger) har også et gjennomgående agensperspektiv. I en gjennomgang av samenes plass i politikken i Finnmark blir dette eksemplifisert. Det blir fremstilt samenes mindretallsposisjon i lokal administrasjon og hvordan samenes kultur ikke blir verdsatt på lik linje som den norske. Likevel blir ikke samene framstilt som ofre uten noen innvirkning. Samenes eget syn på sin situasjon og problematikken de møtte med å få sine stemmer hørt blir inkludert.¹⁴⁹ Samenes prosentandel i lokalforvaltningen blir også framstilt: «Ti år seinere, i 1875, utgjorde norske godt og vel 42% av befolkninga, samene 33,5 %, og finnene litt over 24 %. Den prosentvise kommunale representasjonen var henholdsvis, 71.1, 22.6 og 6.3.»¹⁵⁰ Individuelle samer blir også referert til, eksemplifisert i inkluderingen av flere reineiere hvor deres meninger også blir framstilt.¹⁵¹

NOU 2007:13 (Den nye sameretten) tar ikke stilling til den historiske konteksten da de forklarer at dette blir gjort i en følgende NOU: «De historiske bakgrunnsutredningene, hvor de blant annet er redegjort for samisk befolkning, bruk av naturen og rettighetsforhold i de tradisjonelle samiske områdene fra og med Troms fylke og sørover, publiseres i NOU 2007:14.»¹⁵² NOU 2007:14 (Samisk naturbruk og retts-situasjon fra Hedmark til Troms) har et gjennomgående agensperspektiv i den forstand at den framstiller enkelte samer som aktive historiske individer. Dette kan eksemplifiseres ved å se på en klagesak fremmet av samene basert på en voldssituasjon. I den historiske redegjørelsen for dette blir individuelle samer nevnt, samtidig som det redegjøres for deres meninger og uttalelser. Til tross for at samene tapte i en påfølgende rettsak blir de ikke framstilt i en offerposisjon uten muligheter. Likevel viser de historiske kildene en nedprioritering av samiske interesser.¹⁵³ I likhet med NOU 1995:6 (Plan for helse og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge) og NOU 1987:34 (Samisk kultur og utdanning) har NOU 2007:14 (Samisk naturbruk og retts-situasjon fra Hedmark til Troms) innslag av en synliggjøringsfortelling. Igjen virker det som at et synliggjøringsperspektiv blir nødvendig når utredningene tar for seg temaer som ikke har blitt redegjort for før.

¹⁴⁹ (NOU 2001: 34, 2001, s. 351)

¹⁵⁰ (NOU 2001: 34, 2001, s. 352)

¹⁵¹ (NOU 2001: 34, 2001, s. 99)

¹⁵² (NOU 2007: 13, 2007, s. 69)

¹⁵³ (NOU 2007: 14, 2007, s. 60-67)

NOU 2016:18 (Hjertespråket) er den eneste NOU-en som eksklusivt omhandler samene på 2010-tallet. Det kan dermed ikke defineres noen grunnfortelling ut av perioden basert på NOU-er. Men det er fremdeles mulig å undersøke hovedfortellingen i utredningen. Ut ifra min tolkning er det forekomst av assimileringsfortelling i utredningen. Den historiske bakgrunnen i kapittel 4 redegjør for samene i Norge i møtet med fornorskningen.¹⁵⁴ Dette kapitlet omhandler hovedsakelig møtet mellom det samiske og det norske. Gjennomgående finner man en vektlegging av fornorskningens utforming, asymmetriske maktrelasjoner og til en viss grad samene i en offerposisjon for fornorskningen. Slik historien er skrevet virker det som at det er et ønske om å fremheve den uretten samene er blitt utført mot samene. Samenes agens blir ikke fremhevet i stor grad med unntak av underkapittel 4.2.8 om samisk kulturelt forsvar i perioden 1905-1945.¹⁵⁵ I dette underkapitlet fremheves Isak Saba, Sagai Muittalægje, Anders Larsen, og andre historiske publikasjoner som er nevnt i de tidligere utredningene.¹⁵⁶

Analysen av NOU-er har ledet til noen punkter som jeg anser det nødvendig å nevne:

1. NOU-er er ikke de beste for å undersøke grunnfortellinger, da som Fortalt fortid skriver har grunnfortellingene basert seg på formål. Formålene til de ulike NOU-ene varierer i stor grad og påvirker innholdet. Formålet er ikke bare å formidle historie. Dette gjør at det kan ses noen likheter, men det er umulig å definere om disse er på grunn av endring i historieskriving om samene eller om formålet til de ulike NOU-ene.
2. Det er varierende i hvor stor grad NOU-ene utreder spørsmål som bare omhandler samene eller om det også i noen grad utreder den norske og kvenske siden av spørsmål. I de tilfellene hvor samene er en del av spørsmålet, men det kan også vektlegges det norske i stor grad er det ikke like tydelige hovedfortellinger å finne. Dette eksemplifiseres for eksempel i NOU 2008:5 (Retten til fiske i havet utenfor Finnmark).¹⁵⁷
3. Alle NOU-er tar ikke stilling til det historiske perspektivet i like stor grad. Det er dermed flere tilfeller i analysen av NOU-ene hvor en diskursanalyse om fortellinger har vært komplisert uten at man går over til en diskursanalyse på rent språklige trekk.

¹⁵⁴ (NOU 2016: 18, 2016, s. 50-69)

¹⁵⁵ (NOU 2016: 18, 2016, s. 59-61)

¹⁵⁶ (NOU 2016: 18, 2016, s. 60-61)

¹⁵⁷ (NOU 2008: 15, 2008)

6 Gjennomgang av utstillingene

Dette kapitlet har til hensikt å formidle en gjennomgang av utstillingene slik de er, samt utheve de viktigste elementene. Gjennomgangen vil ikke kommentere på sammenhenger man kan trekke til grunnfortellingene da dette vil bli drøftet i kapittel 7. Likevel er utstillingene, i likhet med NOU-ene, undersøkt med hensikt om å finne hovedfortellingen i de ulike utstillingene. Det krever at man ser etter de samme kjennetegnene som er redegjort for i underkapittel 5.2. Utstillingene vil alle få en helhetsbeskrivelse og en redegjøring for de sentrale delene av dem for ryddighetens skyld. De aspektene som blir fremhevet utenfor dette er de som kan uttrykke informasjon om hovedfortellingen. Noe mer detaljert gjennomgang enn det kan ikke bli gjennomført med hensyn til oppgavens lengde.

6.1 Samekulturen

Utstillingen «Samekulturen» ble konstruert i år 1973, og har siden den gang vært omtalt hyppig innen forskningslitteraturen, på både godt og vondt. Utstillingen har imidlertid endret seg siden den ble konstruert. På 1990-tallet ble det inkludert en del om samisk politisk liv.¹⁵⁸ Den har blitt diskutert hyppigere i nyere tid, spesielt i tilknytning til *Sápmi* utstillingen da den kom i år 2000. Professor Trude Fonneland arbeider ved Tromsø museum og har arbeidet mye med kilder etter etnograf Ørnulv Vorren. Hun forteller at selve ideen bak *Samekulturen* var å lage en base som samisk kultur kunne utvikle seg videre ut ifra og fungere som en motvekt mot assimileringspolitikken. Det er hovedsakelig to årsaker hun nevner om hvorfor utstillingen fremdeles er relevant: For det første er viktigheten rundt hvordan de to utstillingene på Tromsø museum henger sammen. Fonneland beskriver at utstillingene i kombinasjon viser en variert fremstilling av samisk kultur som samfunnsprogresjon som de ikke kunne gjort hver for seg. Den andre årsaken er hvordan moderne samer kan anvende og benytte seg av utstillingen og dens materielle elementer til å gjenoppdage samt underbygge sin kultur og identitet.¹⁵⁹ En kritikk utstillingen ofte møter er den ujevne fordelingen som gagnar reindrift. I sin masteroppgave *Hva med sjøsamene?* stiller Andre Nilsen seg kritisk til utstillingen, og påstår at utstillingen eksotifiserer samene mer enn nødvendig ved å fokusere på reindrift istedenfor fiske. Han gjør også et poeng i at utstillingen framstiller en tidløs og tradisjonell fortid som forteller de besøkende at endringer skjer som en naturlig etterfølge av

¹⁵⁸ (Fonneland, 2020, s. 129)

¹⁵⁹ (Fonneland, 2020, s. 129-131)

modernisering og tap av kultur og identitet.¹⁶⁰ Professor Rossella Ragazzi og doktorgradsstudent Giacomo Nerici stiller seg kritiske til utstillingen da den potensielt kan fremstille samene på en stereotypisk måte som blir forsterket når samtiden ikke får mye plass. De forteller at stereotypiske framstillinger av en tradisjonell kultur skaper en oppfatning av samene som «de andre» i forhold til de besøkende.¹⁶¹

Gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg sett meg nødt til å besøke museet flere ganger for å observere, analysere og uthente informasjon slik at jeg kan danne meg en oppfatning av utstillingene. I denne oppgaven vil gjennomgangen av utstillingen bli delt inn i tre deler: I den første delen vil jeg gjennomføre en redegjøring for den generelle strukturen i utstillingen. Den andre delen består av en analyse av de estetiske aspektene i utstillingen. Analysen vil i stor grad basere seg på Silje Mathisens grundige analyse i hennes doktorgrad *Etnisitetens estetikk*.¹⁶² I den tredje, og siste delen av gjennomgangen gjennomfører jeg en analyse av informasjonen som blir formidlet gjennom tekst. Utenom den generelle strukturen i utstillingen vil det bli fremhevet aspekter som er relevante for problemstillingen da en fullstendig redegjøring for hele utstillingen anses som ikke gjennomførbart med tanke på oppgavens lengde.

Samekulturen er plassert i et eget rom i andre etasje av museet. Utstillingen fyller et stort rektangulært rom. Før man går inn i utstillingsrommet er det to uthevede figurer med tekst på hver side av inngangsdøren. Figuren på venstre side forteller kort om den andre samiske utstillingen på museet: *Sápmi*. Figuren på høyre side beskriver utstillingen *Samekulturen* med informasjon om når den ble åpnet og hva formålet var. Det første man skjelner når man går inn i utstillingen er to piler på bakken der begge peker mot venstre. Dette for å indikere hvilken retning besøkende skal gå for å følge den kronologiske rekkefølgen i utstillingen. Deretter ser man en stor plakat frittstående i rommet, en båt og to monterer bak båten. Fra dette første standpunktet kan man også se deler av andre monterer i utstillingen. Øverst på plakaten står navnet på utstillingen, og lenger ned er det skrevet en kort redegjøring av samene som en folkegruppe under. Plakaten har også et ett tall øverst i venstre hjørne for å

¹⁶⁰ (Nilsen, 2009, s. 29-30)

¹⁶¹ (Ragazzi & Nerici, 2020, s. 146-149)

¹⁶² (S. O. Mathisen, 2014, s. 106-115)

indikere at dette er den første delen av utstillingen. Nummereringen fortsetter gjennom hele utstillingen og Mathisen gir en oversikt over temaene i rekkefølge:¹⁶³

1. «Samekulturen»
2. «Sameland i kildekriftene»
3. «Villreinfangst»
4. «Pelsdyr og fugl»
5. «Rovdyrjakten»
6. «Pelsdyrfangst»
7. «Havfangst og fiske»
8. «Innlandsfiske»
9. «Skiløping»
10. «Reinnomadisme: raide»
11. «Østsamer»
12. «Skoltesamer»
13. «Innlandssamer»
14. «Reinnomadisme»
15. a. «Reinnomadisme: Vinterens aktiviteter»
b. «Reinnomadisme: Skillinger»
c. «Reinnomadisme: Reinkjøring og transport»
16. a. «Reinnomadisme: Sommerens aktiviteter»
b. «Reinnomadisme: Reinmelking»
c. «Reinnomadisme: Transport og flytting»
17. «Reinnomadisme: Transport med reinsdyr med kløvsal»
18. «Husholdning og husflid»
19. «Bolig og bygg»
a. «Sommerboplass»
b. «Vinterboplass»
c. «Torvgamme»
20. «Kvinnelig husflid»
21. «Skinndrakten»
22. «Kunst og brukskunst»
23. «Samesølv»
24. «Før-kristen religion»
25. «Ny kunst / brukskunst»
26. «Fra vugge til grav»
27. «Et folk organiserer seg»

¹⁶³ (S. O. Mathisen, 2014, s. 107-108)

Figur 3 *Samekulturen*: Utstillingen sett fra inngangen

Ved å følge nummereringen blir man først ledet til plakaten. Derfra har man «post» 2 og 3 på høyresiden. Videre i utstillingen følger man veggene til høyre over på motsatt side av inngangen og videre denne veien til man igjen er tilbake til starten av utstillingen. Utstillingen har monterer langs alle veggene samt to rader med monterer rygg mot rygg som går gjennom mesteparten av det rektangulære rommet.

Mathisen redegjør for estetiske aspekter. Utstillingen er lys i fargebruk med lysegule vegger, lyst treverk og et grått gulv. Alle tekstene i utstillingen er utelukkende skrevet på norsk. På innsiden av monterne er det gjennomgående grønn tekst med hvit overskrift på en lysegul bakgrunn. Den lyse følelsen blir underbygget av gode lysforhold og egne lys i hver monter. Monterne har hovedsakelig en blanding av tekst, illustrasjoner og bilder, samt gjenstander festet på veggene. Det er stor variasjon av gjenstander og de fleste av monterne har en overflod med artefakter. Disse gjenstandene er ofte i sammenheng med resten av elementene for å underbygge et tema, men det er sjeldent beskrivelser av enkeltgjenstander og flere av dem har ingen beskrivelse, forklaring eller festet til noen bestemt tid.¹⁶⁴

Som nevnt tidligere står det en plakat helt i begynnelsen av utstillingen. Denne plakaten beskriver noen grunnleggende elementer om samene, herunder ulike grupper eksemplifisert med forskjell på draktene, befolkningstall, landområdespredning og til slutt overgang fra veidekultur til en mer splittet kultur på 1500-tallet. De nye kulturformene de fremstiller som

¹⁶⁴ (S. O. Mathisen, 2014, s. 110 & 115)

kom etter 1500-tallet var rein-nomadisme, bofaste innlandssamer og bofaste kystsamer. Utstillingen representerer kulturformer etter dette tidsskillet. Tema 1-6 omhandler perioden før år 1500 og tema 7-18 omhandler perioden etter. De resterende temaene 19-27 tar for seg enkelte temaer som for eksempel bolig og bygg, samesølv, kunst og politisk organisering. Mathisen påpeker at utstillingen også viser utvikling over tid gjennom koffer og kunst i moderne sammenhenger og en moderne samekultur. Det blir også brukt svart-hvitt bilder for å representere fortiden og fargefoto for å representere samtiden. Dette er spesielt synlig i monteringen om organisering hvor det vises et tidlig bilde av organisering i svart-hvitt sammen med et fargefoto fra sametinget.¹⁶⁵ At denne monteringen om samisk organisering har endret seg i ettertid er tydelig nettopp fordi den refererer til hendelser som har skjedd etter utstillingen at ble ferdigstilt.

Figur 4 *Samekulturen*: Den siste monteringen i utstillingen. Omhandler samisk organisering Mathisen vektlegger utstillingens bruk av dioramaer (dioramaer er tredimensjonale framstillinger av et øyeblikk fryst i tid. Figur 5 er et diorama) og illustrasjoner. Det er totalt fire dioramaer hvor det er stor variasjon av gjenstander, bygninger, utstoppede dyr og mannekenger. Inndeling nr. 10 er et langstrakt diorama om reinnomadisme og raide som viser en flytteprosess. Bruken av mannekenger gjør at menneskene i utstillingen fremstår som anonyme. De har ingen spesifikke ansiktstrekk utenom konturen av en nese, men man kan

¹⁶⁵ (S. O. Mathisen, 2014, s. 113-114)

forstå kjønnen basert på kofte og kroppsform. Det er en kjønnsdeling som viser seg gjennom dioramaene om at mennene er ute og kvinnene er inne. Illustrasjonene er hovedsakelig laget av Iver Jåks og kan deles inn i tre kategorier: tekniske, kunstneriske og antikvariske. Det er illustrasjoner i alle dioramaene som viser til ulike landskap som tidfester situasjonen til spesifikke årstider. Utstillingen bruker også noen kart som viser utbredelse av et fenomen og anvendes dermed for å underbygge det gjennomgående temaet i den delen det tilhører.¹⁶⁶

Figur 5 *Samekulturen*: Et av dioramaene i utstillingen.

Teksten i utstillingen fremstår som skrevet av ikke-samer. Det fortelles om samenes livsformer og kultur uten noe samisk perspektiv. Utstillingen referer som oftest til de ulike gruppene som en helhet, men det nevnes i noen tilfeller individuelle samer. Et eksempel er i tema 22 om samisk kunst hvor det refereres til Iver Jåks, Lars Pirak og Per Nicolaus Skum. Iver Jåks var, som nevnt over, den som gjennomførte de fleste av illustrasjonene i utstillingen. Det er en ujevn balanse i representasjonen av samiske grupper da utstillingen vektlegger reinnomadismen. Figur 6 viser montrene som fremstiller andre samiske grupper.

¹⁶⁶ (S. O. Mathisen, 2014, s. 110-112)

Figur 6 *Samekulturen*: Montere om kyst-samer, innlands-samer og østsamer-skoltesamer

Utstillingen er en objektorientert utstilling. Det vil si at elementene i utstillingen anvendes både som mål og middel i formidlingen. Kombinasjonen av alle gjenstandene i utstillingen, illustrasjonene, bildene, og en enorm mengde tekst kan virke overveldende. Teksten varierer i fontstørrelse og krever i flere tilfeller et nærmere blikk. Med tanke på overfloden av informasjon og artefakter tolker jeg dette som et ønske å formidle så mye som mulig om samisk kultur, på et begrenset område. Det fortelles hovedsakelig om det samiske alene, og møtet mellom samene og andre kulturer problematiseres ikke i noen stor grad. I de få tilfellene dette blir nevnt er tematikken omdreiet rundt handel og skatt. Samene blir referert til i utstillingen som et folk – samefolket – med ulike grupperinger. I løpet av hele utstillingen blir samefolket kun referert til som et urfolk en gang – i den siste monteringen som omhandler organisering. Det er tydelig at denne monteringen har blitt endret i ettertid da det er bilder av hendelser som har foregått etter museets ferdigstilling.

6.2 Sápmi – En nasjon blir til

Utstillingen *Sápmi* har mottatt kritikk helt siden ferdigstillingen i år 2000. Et punkt som ofte blir fremhevet er hvordan fortellerstemmen til produsentene av utstillingen ikke er til stede, som medfører at besøkende blir usikre på hvem som faktisk er formidleren. Mathisen påpeker at det er et spesielt viktig aspekt for *Sápmi* utstillingen nettopp fordi den ble konstruert av flere aktive deltagere i diskursene på den tiden. Hun mener også at det er årsaken til mye av den tidlige kritikken som utstillingen høstet.¹⁶⁷ Arkeolog Bjørnar Olsen trekker fram andre negative sider. Herunder at fortellingen som blir formidlet er i overkant romantisk og gjør en forenkling av partene som tydelig gode og tydelig onde. Han påpeker at årsaken til dette er igjen en mangel på nyanser og ikke nok problematisering. Olsen nevner også det som problematisk at de to utstillingene sammen forsterker synspunktet om at samisk kultur endrer seg bare på grunn av modernitet og kulturkontakt.¹⁶⁸ Enkelte påpeker også at utstillingen har et noe etnosentrisk resultat fordi den ekskluderer øst-, lule-, og sørsamiske områder.¹⁶⁹

Siden utstillingen *Sápmi* er lokalisert i samme museum som *Samekulturen*, har det gjort det fortrinnsvis enkelt å besøke disse utstillingene like ofte. Gjennomgangen vil følge de samme premisene som ble redegjort for før gjennomgangen av *Samekulturen*. Det innebærer at jeg redegjør for den generelle strukturen og oppbygningen i utstillingen samt tekstelementene og annen informasjon. Mathisen har også analysert de estetiske aspektene av *Sápmi* utstillingen i sin oppgave *Etnisitetens estetikk*¹⁷⁰, og oppgaven vil basere seg på hennes tolkninger. I likhet med gjennomgangen av *Samekulturen* vil det ikke være mulig med en fullstendig redegjøring av alle aspekter.

¹⁶⁷ (S. R. Mathisen, 2005, s. 22) Kritikk som S.R. Mathisen referer til: (Gustavsen, 2000), (S. R. Mathisen, 2001), (Olsen, 2000), (Schanche & Valen, 2000)

¹⁶⁸ (Olsen, 2000, s. 20-23)

¹⁶⁹ (Gustavsen, 2000, s. 10-11)

¹⁷⁰ (S. O. Mathisen, 2014, s. 115-128)

Utstillingen er plassert i andre etasje på Tromsø Museum, på motsatt side av trappeoppgangen fra *Samekulturen*. Før man kommer til utstillingen må man gå gjennom et rom dedikert til nordlys, og etter utstillingen går man inn i et rom knyttet til fagfeltet arkeologi. *Sápmi* fyller et rektangulært rom med skillevegger som deler opp utstillingen i seksjoner. All teksten i utstillingen er skrevet på norsk, samisk og engelsk. I det man går inn i utstillingen kan man allerede se flere elementer. På høyre siden ser man flere ulike brosjyrer og andre informasjonskilder, samt et lite hefte som selges i museumsbutikken. Til venstre ser man en lysskjerm som viser et samisk flagg, utstillingens tittel og ei jente i en kofte som vifter med et samisk flagg. Man ser også deler av en annen lysskjerm med kart over det samiske området Sápmi. Herifra kan man også se deler av introduksjonsrommet i utstillingen.

Utstillingen har et introduksjonsrom, etterfulgt av tre rom fordelt på ulike tidsperioder med ulike tema:

Figur 7 *Sápmi*: Inngangen til *Sápmi* utstillingen

1. «Alt for Norge» tar for seg perioden 1945-1960
2. «Vis at du er same» omhandler perioden 1960-1980
3. «En nasjon står fram» forteller om perioden 1980-2000

Hver av disse hovedtemaene har flere undertemaer fordelt på hver sin skillevegg:

«Alt for Norge» forteller om «brent jord og gjenreisning», «Skolen», «Samer vil ikke være samer» og «Velferdsstaten og dens likhetsideal».

«Vis at du er same» har også fire undertemaer: «Samisk politikk», «Samer tier ikke lenger», «Frem fra glemselen – kofte og stedsnavn», «Kulturvern – eller full likestilling?».

«En nasjon står fram» inneholder en slags avslutning på utstillingen som blir beskrevet senere. Det er også to undertemaer: «Hvem skal bestemme over ressursene?» og «Altasaken – et miljøspørsmål som ble en urfolkssak».

De tre rommene har en felles midtgang gjennom dem. «Alt for Norge» og «Vis at du er same» har begge en sitteplass rundt en slags lyktestolpe midt i rommet. På lyktestolpen står rommets tittel skrevet.

I motsetning til de andre rommene i utstillingen, har ikke introduksjonsrommet noen undertemaer. I stedet består rommet av ei tavle med skrift, elleve bilder av ulike personer og et kommuneskilt fra Kåfjord kommune. Tavla har et utdrag fra *samenes kulturpolitiske program 1971* hvor en del av teksten er markert i rødt: «Vi er samer og vil være samer». Alle personene på bildene er samiske. Yrkene deres fremheves, og det er blant annet en pensjonist, en reindriftsame og en assistent på bildene. Under hvert fotografi er det plassert en boks med en gjenstand inni. Det gis ingen beskrivelse av disse gjenstandene, og Mathisen har tydet dette til at de besøkende selv må tolke betydningen av gjenstandene. Hennes tolkning er at personene i fotografiene har selv valgt ut gjenstandene, og at gjenstandene representerer deres personlige tilknytning til det å være same.¹⁷¹ Kommuneskiltet har «Kåfjord kommune» skrevet både på norsk og samisk hvor den samiske delen er beskutt.¹⁷² Det er også en tekst som bruker skiltet til å formidle strevet samene måtte gjennom for å utvikle sitt nasjonale felleskap.

«Alt for Norge» forteller om en periode hvor samisk identitet forsvant gjennom ulike prosesser. «Brent jord og gjenreisning» forteller om problematikken som fulgte ødeleggelsen av store deler av finnmarksområdet. Hovedsakelig vektlegges det standardiseringen som preget gjenoppbygningen og samenes behov ble ikke tatt hensyn til. «Skolen» tar for seg fornorskningsprosessen. «Velferdsstaten og dens likhetsideal» ser på idealet i velferdsstaten om at det ikke skulle være forskjell på rik og fattig. Dette betydde også at det ikke skulle være forskjeller mellom samer og nordmenn heller. «Samer vil ikke være samer» eksemplifiserer hvordan samer snudde seg vekk fra sin samiske identitet.

Mathisen sier at det gjennomgående i rommet er svart-hvitt film og foto, dikt og tekst fra skolen, tidslinjer, samiske klisjéer, plakater, reklame for gjenoppbygging og gjenstander som representerer overgang fra samisk til norsk, for eksempel gummistøvler til fordel for kommager. Det er også en pc med lydklipp som besøkeren kan lytte til. Lydklippene er fra

¹⁷¹ (S. O. Mathisen, 2014, s. 118)

¹⁷² Beskytning av skilter hendte flere ganger etter samisk språklov ble innført. Se: (Nordlige folk, u.å.)

folk som forteller om fornorskning, skole og samepolitikk. Et sentralt element er også en interaktiv «kake» som representerer to folketellinger i Kvænangen; en fra 1930 og en fra 1950. Folketellingen fra 1930 viser en ganske lik fordeling mellom samer og nordmenn med innslag av noen kvener. Folketellingen fra 1950 derimot viser at nesten alle svarte at de var nordmenn.¹⁷³

«Vis at du er same» forteller om samisk politisk organisering i tillegg til en overordnet tanke om at samene tar tilbake sin identitet og kultur. Dette blir spesielt visst fram i temaene «Samer tier ikke lenger» og «Frem fra glemselen – kofta og stedsnavn». Rommet fremhever også usikkerheten som fulgte. Perioden var preget av mange spørsmål angående hvordan fremtiden skulle bli og hva som skulle gjøres. Dette blir vist gjennom undertemaene «samisk politikk» og «Kulturvern – eller full likestilling?» Spørsmål som blir fremhevet er uenighet i satsing på kulturvern eller full likestilling, sametinget, samisk flagg, Altasaken som samesak, samerettsutredning og samisk nasjonaldag.

Samisk splittelse på sentrale temaer blir eksemplifisert gjennom to samiske politiske forbund; NSR (Norske Samers Riksforbund) og SLF (Samenes Landsforbund). Mathisen vektlegger fornorskningen av stedsnavn, rekonstruksjon av kofter, kulturvern, likestilling og rettigheter som gjennomgående emner. I dette rommet er det også en pc hvor besøkene kan høre uttalelser fra enkeltindivider, ofte samer. Denne gangen om politikk og kultur samt ILO-konvensjonen og rettigheter til land og vann. Det estetiske i rommet varierer med elementer som tidlig samisk flagg, svart-

Figur 8 Sápmi: «kaken» som viser en representasjon av folketellinger i Kvænangen i 1930 og i 1950

¹⁷³ (S. O. Mathisen, 2014, s. 118-120)

hvit og farge bilder, en kofte, samer i tradisjonelle drakter, kart og ulike representasjoner av samisk kultur.¹⁷⁴

Figur 9 *Sápmi*: Tavle med bilder og tekst med en splittelse gjennom midten. NSR og SLF står på hver sin ide.

Det siste rommet «En nasjon står fram» skiller seg fra de andre rommene. Her møter man en fremskutt vegg med bilde av et samisk flagg som hovedmotiv i et folketog med mange norske flagg i bakgrunnen. Under står tittelen på rommet etterfulgt av paragraf 110A i grunnloven datert 1988: «Det paaligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.» Bak denne fremskutte veggen er det en mange ulike fremstillinger av samisk identitet. Også i dette rommet er det to undertemaer: «Hvem skal bestemme over ressursene?» og «Altasaken – et miljøspørsmål som ble en urfolkssak». Mathisen forteller om de estetiske aspektene. Undertemaet om Altasaken har fargefoto med landskap av Altaelva, to svart-hvitt foto av protestene, en monter med armeringsstål sveiset sammen og en tv-skjerm som skifter mellom bilder fra altasaken. Tv-skjermen konkluderer med at Altasaken var et vendepunkt og åpnet opp for større diskusjon rundt spørsmål om rettigheter til land og vann. Det andre undertemaet om ressursutredning viser frem en haug av NOU-er og stortingsmeldinger om samiske

¹⁷⁴ (S. O. Mathisen, 2014, s. 121-123)

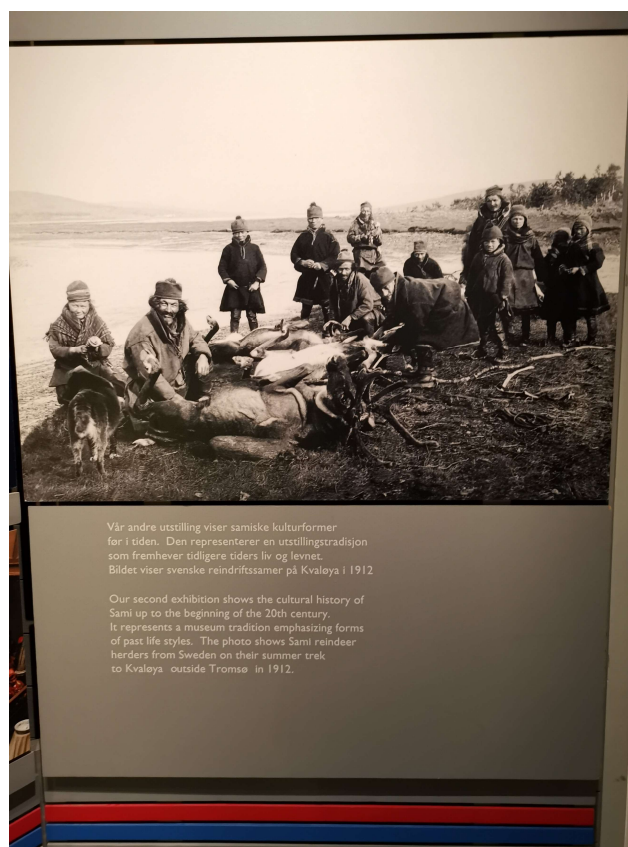
spørsmål. I tillegg til dette er det et fargebilde av en same i kofte til stede i en rettsal, samt fire monterer med lys med hver sin gjenstand i. Disse gjenstandene representerer hvert sitt tema: «Fiskeri», «Elva», «Vidda» og «Gruvedrift». Rommet har også en pc som kan spille av intervjuer og en tidslinje med avisutklipp som fremmer sentrale problemstillinger.¹⁷⁵

Figur 10 *Sápmi*: Det siste rommet i utstillingen. Den fremskutte veggen omhandler paragraf 110A. Veggen bak har mange forskjellige uttrykk for samisk identitet.

¹⁷⁵ (S. O. Mathisen, 2014, s. 123-125)

Mathisen fremhever at «Historien fortelles gjennom plakater, kunstneriske uttrykk, film og fotografier, buttons, slagord, underskriftslistor og lignende.»¹⁷⁶ Det kan tydes at utstillingen har en konseptorientert struktur hvor elementene i utstillingen blir brukt for å illustrere en fortelling. Utstillingen kan ikke ses uavhengig av *Samekulturen* med tanke på deres historie og plassering i museet. Det blir dermed flere kontraster. Tekstbruken i utstillingen er minimal og skiller seg på den måten kraftig fra *Samekulturen*. Fremstillingen av samiske individer er også en kraftig kontrast da *Sápmi* utstillingen går aktivt ut for å fremstille samer som noe utenfor tradisjonelle stereotypier. Kontrastene mellom utstillingene fortsetter da det er tydelig at utstillingen også vektlegger samiske individers aktivitet i politikken samt enkelte samers synspunkter og tanker om de ulike temaene gjennom lydklipp. Mathisen kommenterer også på dette hvor hun kaller dette trekket for «personifisering». I *Samekulturen* fremstilles samene som «anonyme typer».¹⁷⁷ *Samekulturen* blir også referert til direkte i *Sápmi* da det er en plakat helt bakerst i utstillingen som forteller om *Samekulturen*. (Se figur 11)

Figur 10 *Sápmi*: Bilde og tekst som forteller leseren om utstillingen *Samekulturen*

¹⁷⁶ (S. O. Mathisen, 2014, s. 125)

¹⁷⁷ (S. O. Mathisen, 2014, s. 127)

6.3 Møter - Encounters - Deaivvadit – Kohtaamissii

Utstillingen på Nord-Troms museum er ikke blitt omtalt i tidligere forskningslitteratur. Jeg besøkte utstillingen 4.februar 2022 og beskrivelsen i dette kapittelet er basert på egne observasjoner og analyser, og alle bildene er tatt av meg.

Utstillingen ligger i første etasje i bygget «Halti» i Storslett. Halti i seg selv er et regionsenter for Nord-Troms og kommunesenter for Nordreisa kommune. *Møter* er den eneste faste museumsutstillingen i selve bygget. Før man går inn i utstillingen må man gå gjennom et rom som oftest blir brukt til midlertidige utstillinger. Under mitt besøk handlet den midlertidige utstillingen om kulturminnevern. *Møter* fyller ett rom.

Det første man ser når man går inn i utstillingen er en stor svart vegg som blokkerer innsyn i utstillingen. Her står utstillingens navn skrevet i stor skrift. Foran denne veggen er det piler på gulvet som forteller besøkeren at de skal følge høyre vegg. Det er totalt 11 ulike temaer som blir fortalt om i utstillingen i denne rekkefølgen:

1. kulturmøter
2. Årshjul
3. Butikk
4. Kysten/Sjøveien
5. Gården
6. Kjøkkenet
7. Utmarka
8. Bøkkeren
9. Gruva
10. Reingjerdet
11. Outro/Landskap

Utstillingens utforming er minimalistisk. Alle veggene er svarte, teksten er hvit og lys er brukt sparsommelig. Spotter er den dominante lyskilden i utstillingen og peker som oftest direkte på elementene. Utstillingens utforming oppfattes som åpen, da det kun er to vegger som er plassert midt i rommet. Den ene veggen er inngangsveggen med tittel. Den andre er en vegg hvor temaet «gruva» har sin plass. Denne veggen fungerer som en skillevegg som deler utstillingen i to deler - den høyre delen og den venstre delen. På baksiden av begge disse veggene er det en bål plass. Utformingen til de ulike «postene» blir eksemplifisert i bildet under. Alle postene har samme inndeling med en overskrift og en kort forklarende undertekst på både norsk og engelsk. Under dette igjen er det en skjerm hvor all informasjon blir formidlet. Alt informasjon kan bli presentert på skjermene i norsk, engelsk, samisk og kvensk. Det eneste unntaket er posten om bøkkeren hvor samisk språk ikke lar seg åpne på skjermen.

Årsaken til dette er ukjent og siden det er den eneste posten hvor dette skjer kan man regne med at det er en teknisk feil. I tillegg til dette blir det alltid presentert et bilde i svarthvitt som oftest er redigert. De fleste bildene er fremstilt på en naturlig måte, men enkelte av bildene har streker over seg og personene er fremhevet (se figur 12). Et fellestrekk for alle disse bildene er at de alltid har individer som hovedfokus. Disse individene er til enhver tid rettet mot de besøkene og det føles ut som at de følger deg med blikket mens du beveger deg rundt i utstillingen.

Figur 12 *Møter*: Det første temaet i utstillingen. Her ses det typiske oppsettet for de ulike temaene: Tittel, undertekst og skjerm. Bildet er også typisk for resten av utstillingen hvor individene blir fremhevet og er rettet mot den besøkende

Utstillingen er lite objektorientert og har få gjenstander fremme. I enkelte av postene er gjenstander brukt som eksempler på informasjonen som blir formidlet, og de gjenstandene som er med blir godt forklart. Inndelingen om butikken har for eksempel spiker, kaffe, knapper, stoffer, fiskekroker og russisk porselen. Samiske gjenstander er blant annet grene (Grena/Rátno er store ulltepper), senetråd (tråd laget av sener fra reinsdyr), skaller (tradisjonelt samisk fottøy) og en bok om Luthers katekisme, brukt som en tospråklig lærebok på norsk og samisk.

Utenfor temapostene er det et par ekstra elementer. I midten av rommet er det en bålplass med sitteplasser rundt. Her er det også montert Ipader, men disse fungerte uheldigvis ikke under mitt besøk. Bålplassen kan bli sett på bildet under.

Figur 13 *Møter*: «Bålplassen» som er plassert sentralt i utstillingen.

Bålplassen ligger i høyre del av utstillingen, men fremdeles sentralt. I posten hvor reingjerdet er tema er det en prosjektor som lyser opp et bilde av et landskap på veggen. Foran landskapsbilde er det bygget et reinsdyrgjerde, og foran gjerdet er det plassert et bord. Under mitt besøk hadde dette bordet blitt utstyrt med en rekke aktiviteter. Blant annet lå det brettspill på samisk, garn til å flette med og fargelegging av samiske flagg. Det skal nevnes at utstillingen ble besøkt den 4.februar 2022 rett før samefolkets dag den 6.februar som mest sannsynlig forklarer utvalget av aktiviteter. Bålplassen og dette bordet fungerer som undervisningsplasser for besøkende.

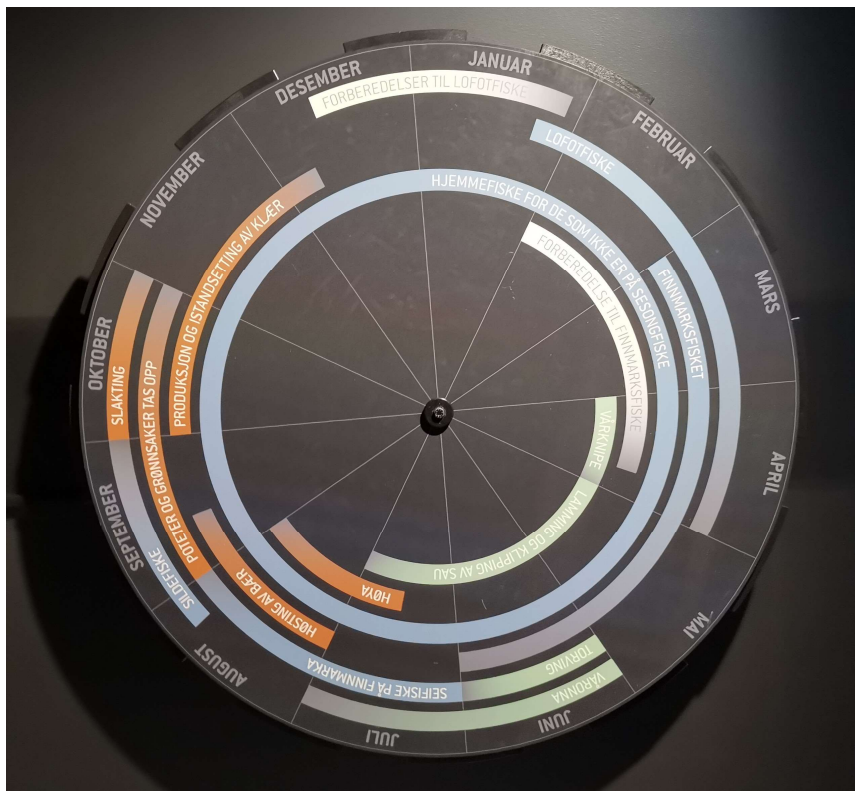

Figur 14 *Møter*: Reingjerde foran en lysbildefremvisning av landskap. Bordet foran har et utvalg aktiviteter med samisk tema

Ved en gjennomlesning av innholdet i utstillingen blir det tydelig framstilt at det ikke skal legges vekt på forskjeller, men heller likheter mellom de ulike gruppene den omhandler. Dette forsterkes ved at informasjonen i utstillingen blir formidlet gjennom bruken av «vi». Det kan antas at tanken bak dette er at fortelleren i utstillingen er en samling av alle individer i regionen i en stemme. Den første teksten man møter i utstillingen forteller at kulturelt mangfold er en rød tråd gjennom hele regionens historie og at selv om de var klar over de forskjellige kulturene var det naturlig med et flerkulturelt samfunn. De hevder at regionen heller baserte forskjell mellom folk på øvrighet, myndighet og geistlighet. Basert på bruken av «vi» er det å anta at de besøkende vil tro at det er alle gruppene i området som får lov til å fortelle om sin egen historie. Det kommer likevel ikke fram i utstillingen hvem som faktisk har stått bak konstruksjonen og hvem dette narrative kommer fra. Det er dermed vanskelig å tyde om det er samer som forteller om det samiske i utstillingen eller om det er en annen gruppe som forteller.

Utstillingen er gjennomgående godt fordelt mellom de ulike kulturene. Innenfor alle temaene er det historien til folket generelt som blir fortalt uten at de spesifikt nevner hvilken kultur dette gjelder. I de tilfellene det er noe som hovedsakelig gjaldt en kultur mer enn de andre blir det nevnt. Det tyder likevel på at det norske blir framstilt som det normative ettersom det aldri er nordmenn som er unntaket, men heller samer og kvener som tar opp den plassen. Det samiske blir fordelt i to grupper: sjøsamer og reindriftssamer. Det blir fortalt at samene var den dominante gruppen i lang tid, men fikk en tydelig tilbakegang på grunn av assimilasjonsprosesser.

Det mest iøynefallende aspektet av utstillingen er årshjulet. Det er det mest fremtredende interaktive elementet i utstillingen. Andre interaktive elementer kan man finne i utstillingen er skjermene hvor enkelte lar deg trykke inn på kart og gir den besøkende informasjon på den måten. Årshjulet er delt inn i måneder hvor ulike arbeidsoppgaver som preget året er blitt notert. Besøkeren kan da snurre på dette hjulet og den tilkoblede skjermen vil vise hva som skjedde i måneden den stopper på. Hjulet er et eksempel hvor det ikke blir nevnt noen spesifikke kulturelle grupper i noen av arbeidene. Det er istedenfor rettet et sterkt søkelys på hva som var arbeidsfordelingen mellom menn, kvinner og barn.

Figur 15 *Møter*: Årshjulet som viser arbeidsoppgaver i ulike måneder i året

Hittil har temaene i denne utstillingen stort sett omhandlet bålplassen, butikken og samiske gjenstander. Et av de mest fremtredende temaene som ennå ikke har blitt løftet frem er fornskningspolitikken. Dette framstår som det eneste temaet i utstillingen som spriker fra synet om livet i harmoni mellom ulike kulturer. En kontrast som blir lagt fram er læstadianismen og hvordan den representerte en motkultur mot fornskning. Det eksisterte flere fellestrekk i livsstilen mellom samene og nordmenn, herunder arbeidsoppgaver som gruvearbeid. Et annet fellestrekk er handel og dens sentrale rolle i de ulike kulturene. Det blir fortalt at samer kunne eie geiter som levde hos de fastboende samtidig som at de fastboende kunne eie reinsdyr som fulgte en familie med reindriftsamer. Andre viktige handelsprodukter

var grene, senetråd, skaller og votter. (Hva gjenstandene er ble forklart i starten av analysen av utstillingen)

Avslutningsvis i utstillingen kommer man fram til posten «Outro/Landskap». Denne posten har også en skjerm med informasjon. Dette er den eneste posten i hele utstillingen der det blir anvendt fargebilder. De besøkende blir introdusert til et interaktivt kart over Nord-Troms hvor man kan klikke seg inn på ulike steder. Da blir man først presentert med et fargebilde fra nåtiden som blir endret til et svart-hvitt bilde fra fortiden fra samme vinkling og sted. Dette forsterker utstillingens utgangspunkt hvor bruk av svart-hvitt bilder tilhører fortiden. Den siste posten forsterker også utstillingens kontinuitet. Den er hovedsakelig tematisk konstruert, men den er underbygget av en kronologisk framstilling. Utstillingen forsøker å formidle at selv om tiden beveger seg framover er toleransen i det flerkulturelle samfunnet fremdeles sentralt og at landskapet er delt mellom de som var der før og de som bor der nå.

7 Diskusjon

Gjennom diskusjonskapittelet vil jeg forsøke å svare på problemstillingen: I hvilken grad har konstruksjonen av samiske museumsutstillinger endret seg i takt med de historiske grunnfortellingene om det samiske i Norge, og på hvilken måte påvirker utstillingene grunnfortellingen? I introduksjonskapittelet delte jeg opp problemstillingen i tre underspørsmål slik at resultatet i oppgaven blir tydeligere framstilt:

Hvordan har de samiske grunnfortellingene endret seg i Norge fra 70-tallet til i dag?

I hvilken grad er det sammenheng mellom samiske museumsutstillinger og historiske grunnfortellinger om det samiske?

Hvordan bidrar museumsutstillingene til en endring i grunnfortellingene om det samiske i Norge?

Hvordan har de samiske grunnfortellingene endret seg i Norge fra 70-tallet til i dag?

Oppgavens forståelse av samiske grunnfortellinger har kommet hovedsakelig fra boka *Fortalt fortid*. Her ble det definert tre typer grunnfortellinger fordelt på tre ulike tidsperioder. 1970-tallet ble dominert av synliggjøringsfortellinger, 1980-tallet var assimileringfortellinger og 1990-tallet var agensfortellinger. Videre henviste forfatterne til at boka *Samenes historie fram til 1750* (publisert i 2004) var med på å etablere agensperspektivet. I det lille innblikket oppgaven gjorde i nyere historieverk om samene kan man også se at agensfortellingen fremdeles er den mest sentrale. Grunnfortellinger om Norge og gjennomgangen av dette i oppgaven viser de begrensende rammende de samiske grunnfortellingene må etableres ut ifra.

Analysen av NOU-er viste seg å være komplisert med tanke på defineringen av hovedfortellinger, da det var vanskelig å konkludere med en tolkning basert på variasjonen mellom de forskjellige NOU-ene. Det er flere variasjoner som skiller NOU-ene fra hverandre, herunder formål, hensikt, spørsmål som blir utredet, og om NOU-ene eksklusivt omhandler samene eller ikke. Alle nevnte punkter er sentrale forskjeller som påvirker vinklingen i utredningene i stor grad. For ikke å snakke om hvor stor variasjonen er i innhold da det er store forskjeller i hvor mye tid som blir brukt på det historiske perspektivet om det i det hele tatt blir inkludert. Likevel var det etter min tolkning flere aspekter som gikk igjen i NOU-er fra ulike perioder som samsvarte med de samiske grunnfortellingene. Det ble blant annet synliggjort et mønster i hvilke aspekter som ble inkludert. Funnene i utredningene samsvarte i

stor grad med de samiske grunnfortellingene, og i likhet med historieverkene ble agensperspektivet mer synlig over tid fra 90-tallet og utover. Det bør likevel presiseres at NOU-ene framstår som kilder som er påvirket av andre prosesser enn de som er blitt undersøkt her i oppgaven, og som kan ha hatt innvirkning på funnene. Dette eksemplifiseres med de NOU-ene som utreder spørsmål som ikke har blitt undersøkt tidligere hvor de viser en større variasjon av perspektiver.

Agensfortellinger har dermed hatt lang fartstid som den mest fremtredende fortellingen. Man kan dermed spørre om agensperspektivet er et slags endepunkt for historieskriving om samene. Selv tror jeg agensperspektivet kommer til å være sentralt i god tid fremover. Samtidig så er det mulig at samenes agens blir en mindre kategori i et større bilde. Enkeltindividets agens og deres rolle som aktive historiske aktører kan vedvare uten at det nødvendigvis kan defineres som hovedfortellingen alt annet skrives ut ifra.

I hvilken grad er det sammenheng mellom samiske museumsutstillinger og historiske grunnfortellinger om det samiske?

Ut ifra min tolkning og gjennomgang av samiske grunnfortellinger, oppfyller den første utstillingen, *Samekulturen*, kriteriene til å fremme en synliggjøringsfortelling. De 27 temaene formidler flere aspekter av samisk kultur på en grundig måte. Likevel er det tydelig at utstillingen er preget av en «strategisk essensialisme» som var typisk for 70- og 80-tallet. Det aspektet som underbygger en synliggjøringsfortelling i størst grad er hvor lite utstillingen tar hensyn til andre kulturer. *Samekulturen* forteller om samisk kultur og refererer sjeldent til problematikken rundt møtet med andre kulturer. Et av hovedtrekkene i synliggjøringsfortellinger er å formidle at minoriteter hadde en fortid. En av de første montrene man besøker forteller om samene i tidlige kilder og hvor de tilhørte. Det formidles også flere steder i utstillingen om bosetning og levemåter. Selv med en negativ oppfatning av vektleggingen som gjelder reinnomadismen, har utstillingen i det minste inkludert noe om variasjoner blant ulike grupper samer. Den synliggjør også grunnlaget for samenes rett til land og vann ved å vise tradisjoner rundt og bruk av ulike ressurser.

Likevel må det spesifiseres at *Samekulturen* har innslag av andre fortellinger.

Fornorskningsprosesser blir ikke vist, men som sett tidligere var en av hensiktene bak utstillingens konstruksjon at den skulle motvirke effektene av fornorskning. Selve ideen bak utstillingen var at den skulle lage et kulturgrunnlag slik at samer som hadde blitt påvirket av assimileringprosesser kunne finne tilbake til sine røtter. Dette forklarer hvorfor utstillingen

inneholder såpass store mengder av gjenstander og uttrykk for samisk kultur. Utstillingen fungerer dermed som en direkte motvekt mot fornorskning. Dette aspektet var viktig på 70-tallet, men har ikke like stor betydning i dag:

*The signs and symbols of the 70s have no longer the same meaning in present-day Sami society, even though they were important markers of identity and belonging in the symbolic warfare of the Sami Movement at that time (...)*¹⁷⁸

Assimileringsfortellinger vektlar en ujevn maktstruktur, som heller ikke blir vist i stor grad. Samene blir heller ikke framstilt i en offerposisjon. Problematisering rundt effektene av modernisering har hatt på samisk kultur blir heller ikke gjennomført i noen stor grad. Agensfortellinger er en annen sak. Selv om den siste monteringen i utstillingen om samisk organisering har blitt endret i ettertid vet vi likevel at temaet var der fra starten av. Dette viser at utstillingen tar hensyn til samisk agens gjennom at de former sin egen framtid. Samiske kunstnere og andre kulturfremmede individer blir også nevnt og navngitt. Likevel gjelder det at alle tilfeller hvor samene blir framstilt som aktive historiske figurer eller navngitt, er situasjonen moderne. Innholdet om samisk organisering skjer i nyere tid og kunstneren er samtidige samer. Tidligere i utstillingen der fortiden er mer prevalent forsvinner agensperspektivet. Framstillingen kan oppfattes som tidløs og mannekengene er ansiktsløse uten personifisering. Etter mange besøk av utstillingen sitter jeg igjen med et inntrykk om at montrene om moderne tid fremstiller samisk kultur som noe som *er* og eksisterer i øyeblikket, mens resten av utstillingen forteller om noe som *var* og ikke eksisterer lenger. Dette er da selvfølgelig en overordnet tanke om utstillingen som en helhet. Det er tilfeller hvor enkelte temaer forteller om utvikling og hvordan dette representeres i nåtiden.

Sápmi har, etter min tolkning, en overordnet agensfortelling. Samisk agens blir fremhevet allerede i introduksjonsrommet hvor den ene teksten er uthevet i rødt og det står skrevet «Vi er samer og vil være samer», og en annen tekst lyder «Dette er en utstilling om norske samers strev med å utvikle det samiske nasjonale fellesskap etter krigen». Her fremstilles det tydelig at fortellingen handler om agensen norske samer demonstrerer når de strider med å utvikle dette nasjonale fellesskapet. Bildene av samene i ulike yrker underbygger også dette. Bildene viser også samene som individer med forskjeller seg imellom og kan ses på som en kontrast til den «strategiske essensialismen» som definerte 70 og 80-tallet. Det neste rommet «Alt for

¹⁷⁸ (Gaski, 1997, s. 16)

Norge» som nevnt tidligere omhandler prosesser hvor samisk identitet forsvant. Likevel fremmes samisk agens. Den interaktive «kaken» fremstiller hvordan samer ikke definerte seg som samer gjennom folketellingen. Likevel blir ikke samene fremstilt i en offerposisjon, men heller noen som definerer sin egen identitet. Dette blir eksemplifisert gjennom teksten «samer vil ikke være samer». Undertemaet om fornorskningen bruker stemmene til samiske barn for å underbygge fortellinger. Et eksempel er et sitat skrevet på veggen med håndskriften til et barn: «Her ser du flagget vårt. Det er rødt, hvitt og blått, vi liker det så godt». Selv om rommet handler om assimileringprosesser kan man ikke definere hele utstillingen som en assimileringfortelling. Overgangen til agensfortellinger betydde ikke at man gikk vekk fra all historieskriving om fornorskningen og assimilering. Forskjellen var at samene ikke lenger skulle bli fremstilt som handlingsløse og i en offerposisjon. På den måten blir hvert rom i utstillingen sin egen sidefortelling.

Agensfortellingen er tydelig i resten av utstillingen fordi det vektlegges enkelte historiske figurer, bilder som viser samene som individer og flere kilder som viser samenes egne perspektiver. Et aspekt med stor plass i utstillingen, er den emansipatoriske fortellingen. Samenes vei til seier er tydelig vektlagt, noe som er naturlig med tanke på hva utstillingen vil vise. Likevel er det interessant på hvilke måter utstillingen gjenskaper denne fortellingen i utstillingen. I delen om tidligere litteratur om utstillingen har den blitt problematisert på særlig to områder relevante for denne fortellingen: De samene som var usikre på samebevegelsen blir framstilt som et hinder, og utstillingen fremstiller i noe grad et overromantisert bilde av samebevegelsen.

Møter derimot, er en utstilling som ikke kan tydelig defineres til å tilhøre en av grunnfortellingene som er blitt definert her i oppgaven. Basert på tidsperioden den ble konstruert kunne man forventet å finne en overordnet agensfortelling. Likevel blir sjøsamer, reindriftsamer, nordmenn og kvener oftest fremstilt som enhetlige grupper. På en måte kan man igjen se her den «strategiske essensialismen».

Møter ligner til en viss grad på *Samekulturen*-utstillingen i og med at den redegjør for mange ulike aspekter på kort tid. Den mest sentrale forskjellen er selvfølgelig at *Møter* naturligvis vier mer tid til samhandling mellom kulturer. Den presterer også å vise fortiden i sammenheng med nåtiden. Man sitter igjen med et inntrykk om at den forteller om ulike prosesser som har definert lokalsamfunnet og vært sentrale for området sammensetning i dag. Fremstillingen av denne prosessen kan defineres som å fortelle om en utvikling istedenfor noe som *var* før og *er* nå. Er det da mulig at *Møter* har en synliggjøringsfortelling?

Utstillingen forteller om minoritetens fortid og redegjør for at samene har en fortid knyttet til området. Samtidig redegjør den ikke i noen stor grad om minoritetens statistiske tilværelse eller etniske kategorier og hvem som tilhører dem. Staten fremstår heller ikke som en sentral motpart. Det kan sies at utstillingen har en undertone om synliggjøring, men at det kan være på grunn av utstillingens fremstillingsmetode om å redegjøre for mange ulike temaer på kort tid. *Møter* har i hvert fall ikke en tydelig assimileringfortelling da det blir kort nevnt om assimileringprosesser og konsekvensene av disse. De blir nevnt, men ikke utdypet. Heller ikke asymmetriske maktrelasjoner blir fremstilt og samene fremstår ikke i en offerposisjon.

Møter har etter min tolkning et gjennomgående agensperspektiv, men ikke en agensfortelling. Utstillingen forteller en historie hvor de ulike kulturene samhandler på likt grunnlag. Det var samarbeid i levemåter og handel som definerte de kulturelle møtene og ikke diskriminering. På den måten blir samene fremstilt som tilhørende nettverk og til en viss grad som aktivt historiske aktører. Årsaken til at jeg definerer det som agensperspektiv og ikke agensfortelling er på grunn av det lille fokuset på individet. Sentralt er fortellingen om de ulike gruppenes handlinger i fortiden, men det blir fremstilt som noe helhetlig som definerte en hel gruppe. Alle i gruppen handlet på en måte som oftest blir framstilt uten unntak.

Spørsmålet er da om man kan definere en hovedfortelling i utstillingen. Det mest åpenbare er fortellingen om lokalsamfunnet som en enhet hvor de ulike kulturgruppene samhandler på tvers av sine ulikheter. Fortellerstemmen i utstillingen bruker «vi», som antyder at utstillingen forteller om alle kulturene i området. Hvordan utstillingen fremstiller samhandlingen mellom de ulike kulturene oppfattes etter min tolkning som reelt. En stor årsak til dette kan være at utstillingen setter søkelys på samarbeid med grunnlag i næringsformer og overlevelse i området. En utstilling som vier mer tid til samhandling på et kulturelt grunnlag kunne ha gitt et annet perspektiv. Resultatet er en utstilling som får en overraskende romantisk tone. Jeg sitter igjen med spørsmålet om hvilken informasjon som har blitt valgt bort. *Sápmi* utstilte et beskytt veiskilt fra Kvænangen som er nabokommunen til Nordreisa kommune hvor *Møter* ligger. Selv om lokalhistorien ikke er undersøkt i denne oppgaven ble området påvirket av «brent jord» taktikken etterfulgt av en gjenreising.¹⁷⁹ Problematikken rundt gjenreisningen ble redegjort for i *Sápmi*, men ikke i *Møter*. Utstillingen oppfattes som romantisk fordi den formidler om lokalhistorie med vektlegging av de positive aspektene i større grad enn de

¹⁷⁹ (Buck, Markussen & Stein, 2022, s. 98)

negative i tillegg til lite problematisering eller nyansering av de positive aspektene. Alle aspektene redegjort for over tyder på at utstillingen har som hovedfortelling å fremstille lokalsamfunnet som en enhet på tvers av kulturelle forskjeller med hensikt om å skape samhold i det lokale.

Utstillingene analysert i denne oppgaven har ulike måter å fortelle om det samiske på. *Samekulturen* forteller om samisk kultur gjennom tidene. *Sápmi* forteller om samisk identitet og politisk organisering. *Møter* forteller om samene i lokalsamfunnet og hvordan møtet mellom ulike kulturer har fungert. Totalt sett mener jeg at utstillingene oppfyller sin hensikt på en god måte. Ingen er «perfekte» om det i det hele tatt er mulig når man forteller historie. Uansett formål formidler alle historie på en informativ og engasjerende måte og det er spennende at formidling om ganske lignende temaer kan være så forskjellig.

Kan de tre utstillingene si noe om sammenhengen mellom museumsutstillinger og grunnfortellinger om det samiske? *Samekulturen* og *Sápmi* har hver for seg en tilhørighet til de dominerende grunnfortellingene i perioden de oppstod i. Problematikken med et slikt svar er at man antar kausalitet. Disse utstillingene havner til dels i samme posisjon som analysen av NOU-ene. Hvor det er vanskelig å si om utstillingenes utforming er basert på grunnfortellinger eller om det er andre faktorer som påvirker. Trender innenfor museologi som ikke har blitt undersøkt her i oppgaven kan også ha en innvirkning. Det er også mulig at *Samekulturen* har en overordnet synliggjøringsfortelling på grunn av tematikken som skal formidles. Det samme kan sies om *Sápmi* hvor man må vurdere i hvilken grad det er mulig å fortelle om samisk politisk organisering uten at det samtidig krever en agensfortelling i sentrum.

De to utstillingene kan ikke bevise kausalitet. Likevel er det grunnlag for å si at det er et nivå av påvirkning. Grunnfortellinger er definert av at flere verk inneholder en ganske lik hovedfortelling. Det er dermed sannsynlig at i arbeidet med utstillingene har det blitt tatt hensyn til samtidige historieverk som deler de hovedfortellinger utstillingen videreformidler. Utstillingene representerer også bare et utvalg samiske utstillinger som ble valgt basert på tiden de ble konstruert i. Hvis utstillinger hadde blitt valgt basert på hva det fortelles om det samiske kunne resultatet vist noe helt annet. Eksempelvis kunne man valgt ut utstillinger som bare tar for seg samisk kultur og sett på om de gjenspeiler synliggjøringsfortellinger uansett hvilken tidsperiode de er konstruert i. Denne masteroppgaven hadde ikke mulighet til å undersøke alle variabler som oppstår i et slikt prosjekt med denne tematikken. Når det er sagt

har ikke museumsutstillinger blitt undersøkt i sammenheng med historiske grunnfortellinger, slik som det har blitt gjort her i oppgaven, i stor grad tidligere. Som et resultat representerer oppgaven en inngang til videre forskning og oppmuntrer til ytterligere undersøkelser basert på den samme tematikken.

Møter representerer en annen mulig tolkning da den ikke har noen tydelig tilknytning til noen av grunnfortellingene. Det er mulig at utstillingen tar del i en ny grunnfortelling eller at den viser at grunnfortellinger ikke har en påvirkning på museumsutstillinger. Hvorfor *Samekulturen* og *Sápmi* viser påvirkning mens *Møter* ikke gjør det kan også være en følge av museet selv. Tromsø Museum er et universitetsmuseum mens Nord-Troms museum er et lokalmuseum. Som nevnt i teorikapittelet kan ikke museene skape sin egen tolkning av fortiden. Utstillingene er et resultat av museets dialog med samfunnet som innebærer at det er en forskjell med hvilket samfunn museene har en dialog med. Alle museer i Norge har selvfølgelig en dialog med det norske samfunnet, men Tromsø Museum har naturligvis en større tilknytning til nordområdene enn det et universitetsmuseum i Sør-Norge har. På samme måte har Nord-Troms Museum en sentral dialog med lokalsamfunnet i Storslett og regionen rundt. Dette blir bare forsterket da bygningen som utstillingen ligger i er regionsenter for Nord-Troms, samt kommunesenter for Nordreisa kommune. Museum og innholdet som bevares representerer hva som var viktig å beskytte og beholde fra fortiden. Nord-Troms museum representerer hva lokalmiljøet ønsket å bevare og videreformidle. Basert på dette kan man diskutere om *Møter* representerer samiske grunnfortellinger eller om de blir overskygget av en annen lokal grunnfortelling.

Hvis man går ut ifra at *Møter* representerer en grunnfortelling om det samiske som ikke er definert her i oppgaven, hva vil det da si om historieskrivingen om samene? Samisk historie har i lang tid blitt framstilt som underordnet norsk historie. *Møter* kan dermed representere en ny fase i samisk historieskriving hvor det samiske blir sett i forhold til det norske på likt grunnlag. En ny vinkling på dette grunnlaget vil da mest sannsynlig måtte se bort ifra staten som sin største motstander. Kampen mot norske myndigheter og norsk majoritet erstattes av en mer harmonisk fortelling.

Som en oppsummering kan det sies at *Samekulturen* og *Sápmi* ikke entydig viser kausalitet i forhold til grunnfortellingene, men at de viser en sammenheng og en sannsynlig påvirkning. *Møter* derimot, underbygger ikke dette resultatet på samme måte. Det kan være på grunn av at Nord-Troms Museum er et lokalmuseum som tar hensyn til lokale grunnfortellinger i større

grad enn den tar hensyn til samiske grunnfortellinger. Det kan også være fordi den representerer en ny grunnfortelling om det samiske som ikke har blitt redegjort for i denne oppgaven. Det anses derfor som nødvendig med en dypere analyse av samiske historieverk eller samiske museumsutstillinger som er publisert eller konstruert på 2010-tallet for å avgjøre om hvem av de to mulighetene som er korrekte hvis noen av dem er det. Det samme gjelder utstillinger konstruert på samme tid som *Samekulturen* og *Sápmi*. Det kreves en analyse av flere museumsutstillinger som omhandler det samiske for å vurdere om utstillingene er direkte påvirket av grunnfortellinger. Det vil da være grunnleggende at utstillingene er konstruert på ulike tidspunkter, samt innehar forskjellig tematikk.

Hvordan bidrar museumsutstillingene til en endring i grunnfortellingene om det samiske i Norge?

Grunnfortellinger er ikke utelukkende et resultat av historikere som skriver historie. Andre fagfelt som etnologi, arkeologi, museologi og liknende er alle ansvarlig for den grunnfortellingen som oppstår, uavhengig om dette er et bevisst mål eller ikke. Individuer er også ansvarlige for etableringen av grunnfortellinger. Oppgaven har ikke hatt mulighet til å vie mye tid til «minnehistorie» selv om det er svært relevant for etableringen av grunnfortellinger. Museum er et resultat av samfunnet. Det har ansvar for forvaltning, forskning, formidling og fornying. Dette innebærer at museene må prioritere og koordinere aspekter av fortiden. Utstillingene på museet er et direkte resultat av denne forvaltningen. Museene i denne oppgaven gjenspeiler og representerer fortiden som er bakgrunnen til at det i det hele tatt er mulig å undersøke hovedfortellingene som er til stede. I arbeidet med denne oppgaven har hovedmålet vært å se om museumsutstillinger gjenspeiler de grunnfortellinger som eksisterer i historieverk om samene. Det hadde vært fullt mulig å skrive en annen oppgave der vinklingen var å analysere hovedfortellingen i en rekke utstillinger uten sammenheng til andre former for historiske kilder. Dette hadde resultert i en besvarelse som hadde da undersøkt om det eksisterer egne grunnfortellinger innenfor museumsutstillinger.

Istedenfor har denne oppgaven undersøkt om grunnfortellinger gjenspeiles gjennom flere former for formidling, og om det er en sammenheng mellom formidlingen som museum og historiebøker gjør. For at dette skal kunne undersøkes må man basere analysen på at museumsutstillingene videreutvikler grunnfortellingene nettopp fordi de er en del av dem. En måte å undersøke hvordan museumsutstillinger påvirker grunnfortellinger, er å se på hvilke aspekter som faller utenfor de typiske kjennetegnene til de ulike grunnfortellingene. Det er

dog viktig å huske på at utstillingene videre forsterker grunnfortellingene gjennom deres fortelling.

Samekulturen gjenspeiler en synliggjøringsfortelling i sin formidling. Samtidig så viser den at samenes kultur kan framstilles uten at det norske spiller en stor rolle. Utstillingen tar dermed lite hensyn til staten som motpart som var typisk for synliggjøringsfortellinger. Den var også tidlig ute i å vise at i enkelte tilfeller kan samiske individer fremme og gjenoppdage sin egen kultur. Den hadde dermed aspekter av en agensfortelling 20 år før de ble prevalent. Basert på dette kan man si at *Samekulturen* fremmer historieskriving om samene som noe eget. Dette innebærer at historieskriving om samene kan gjennomføres uten at det er nødvendig med et norsk perspektiv.

Sápmi viser en hovedfortelling basert på samisk agens. Utstillingen var også tidlig ute i å fortelle om samisk politisk organisering i et utstillingsmedium. *Sápmi* er den utstillingen i oppgaven som har den tydeligste tilknytningen til grunnfortellingen i sin periode. Dette kan sees da den underbygger alle kjennetegnene. Det kan derfor virke som at den ikke endrer måten en agensfortelling kan bli framstilt. Uansett bør det poengteres at utstillingen har, gjennom sin fremstilling, vært en del av etableringen av agensperspektivet. Mye i likhet med boka *Samenes historie fram til 1750*, som nevnt tidligere.

Møter støtter seg ikke i stor grad til noen av grunnfortellingene som er redegjort for i oppgaven. Basert på dette kan man si at utstillingen er med på å påvirke historien i en annen retning. For de besøkende er den med på å endre deres oppfattelse av nærmiljøer i nord mot et mer samarbeidende samfunn. Under mitt besøk ble jeg overasket over det som etter min tolkning er en ganske romantisk framstilling. Årsaken til dette var at jeg hadde allerede arbeidet mye med de andre utstillingene, samt lest en omfattende mengde om samisk historie. Min oppfattelse var et mer anspent forhold mellom de ulike kulturene i nordområdene. Det er uklart hva som er årsaken til en slik framstilling. Det kan være at en lokal grunnfortelling tar kontrollen, eller at fortellingen er en del av en ny fase i samisk historieskriving. Det spiller likevel ingen rolle da den uansett er med på å påvirke det lokale samfunnet og det mer generelle samiske. Utstillingen vil være- og er en del av en prosess som definerer historieskriving fremover og hvilken grunnfortelling som kan defineres.

Utstillingene undersøkt her i oppgaven er en del av en større prosess om å skrive og formidle historie. De fortellingene som blir formidlet i utstillingene er med på å definere hvordan de

besøkende oppfatter samisk historie. Det er de besøkende som uthenter informasjon fra utstillingene som er det sentrale aspektet. Gjennom informasjonsinnhenting endres deres oppfattelse og forståelse av samisk historie. Det er naturligvis et fåtall som går videre til å skrive historie, men alle de besøkende er med på å endre den kollektive oppfattelsen av samisk historie. Museene må ta hensyn til samfunnets oppfattelse i videre produksjon av utstillinger og forvaltning av kunnskap.

8 Konklusjon

Målet til denne oppgaven har vært å undersøke om det er en sammenheng mellom samiske museumsutstillinger og de historiske grunnfortellingene om det samiske i Norge. I tillegg har det vært et mål å drøfte på hvilken måte utstillingene påvirker grunnfortellingene. Resultatet har vært at utstillingene i denne oppgaven ikke viser en direkte kausalitet mellom museumsutstillinger og grunnfortellinger. Likevel viser *Samekulturen* og *Sápmi* en sammenheng med de samiske grunnfortellingene i deres respektive tidsperiode. *Samekulturen* har en overordnet synliggjøringsfortelling som var typisk på 70-tallet. *Sápmi* har en tydelig agensfortelling som forventet for en utstilling ferdigstilt i år 2000. *Møter* har ingen sterk tilknytning til noen av de samiske grunnfortellingene redegjort for i denne oppgaven. I stedet har den en hovedfortelling om lokalsamfunnet som en enhet på tvers av kulturelle forskjeller med hensikt om å skape samhold i det lokale. Årsaken til denne hovedfortellingen kan ikke forklares med sikkerhet basert på de aspektene oppgaven har undersøkt. Min tolkning er at det er mest sannsynlig en av to årsaker. Den ene grunnen kan være at utstillingen tar mer hensyn til en lokal grunnfortelling i større grad enn den tar hensyn til de generelle samiske grunnfortellingene. Den andre muligheten er at fortellingen er del av en ny samisk grunnfortelling.

Et viktig punkt å fremheve er at utstillingenes sammenheng med samiske grunnfortellinger kan være en tilfeldighet. Utstillingenes tematiske utforming kan være med å påvirke hvilke fortellinger man finner. Kunne en utstilling om samisk politisk organisering la seg gjøre uten en overordnet agensfortelling?

I arbeidet med å oppnå målene for oppgaven har det blitt gjennomført en rask analyse av nyere samleverk om samisk historie i tillegg til en grundigere analyse av NOU-er. Nyere historieverk ser ut til å formidle samisk agens som sin mest sentrale fortelling. I arbeidet med NOU-er ble det også funnet gjennomgående fellestrekk med de samiske grunnfortellingene. Enkelte NOU-er som er publisert etter år 2000 tar også mer hensyn til samisk språk. Som et siste aspekt endrer fortellingene seg i NOU-ene basert på temaet som blir utredet. I de tilfellene NOU-ene utreder et spørsmål som i liten grad har blitt undersøkt tidligere, oppdages det kjennetegn på tvers av grunnfortellingene.

Når det gjelder utstillingenes videre påvirkning på grunnfortellingene er det formidlingen utstillingene gjør til de besøkende som er det viktigste. Individene som besøker utstillingene former sin forståelse ut av informasjonen som blir formidlet. Deres forståelse av det samiske

blir endret. En kollektiv fortelling om det samiske blir endret i møtet med mer informasjon. Videre må museene igjen ta hensyn til den kollektive fortellingen i samfunnet.

Selv om arbeidet som har blitt gjort i denne oppgaven ikke kan bevise at det finnes en direkte kausalitet mellom utstillingene og de samiske grunnfortellingene har det blitt lagt et viktig grunnlag for videre forskning. Sammenhengen som har blitt funnet viser mest sannsynlig at grunnfortellinger påvirker fortellingene som blir formidlet i museumsutstillinger. Det som kreves for å videre definere at det faktisk eksisterer en sammenheng er en analyse av flere samiske utstillinger. Dette innebærer utstillinger som er ferdigstilt på ulike tidspunkt, i tillegg til utstillinger med ulike tematiske utgangspunkt.

Vedlegg 1

NOU-er som nevner samene. 202 Stk									
1970-tallet	Nr.	1980-tallet	Nr.	1990-tallet	Nr.	2000-tallet	Nr.	2010-tallet	Nr.
1972	25	1980	26	1990	14	2000	2	2010	7
1972	33	1980	34	1991	14	2000	3	2010	8
1972	39	1980	41	1991	2B	2000	14	2010	10
1973	2	1980	53	1991	12A	2000	15	2010	14
1974	21	1980	59	1991	12B	2000	22	2011	7
1974	30 B	1981	20	1993	18	2000	26	2011	14
1975	5	1981	39	1993	24	2000	32	2011	18
1975	7	1981	40	1993	34	2001	1	2011	20
1975	17	1981	43	1994	12	2001	2	2011	21
1975	37	1981	45	1994	21	2001	3	2012	1
1975	55	1981	46	1995	6	2001	7	2012	9
1976	15	1982	15	1995	12	2001	22	2012	14
1976	25	1982	19	1995	18	2001	32	2012	15
1976	28	1982	27	1995	26	2001	34	2013	1
1976	38	1982	35	1996	7	2001	35	2013	4
1977	1	1982	36	1996	8	2002	1	2013	10
1977	6	1983	3	1996	9	2002	8	2014	5
1977	8	1983	6	1996	11	2002	9	2014	7
1977	16	1983	14	1996	22	2002	12	2014	8
1978	2	1983	33	1997	1	2002	13	2015	2
1978	26	1983	38	1997	4	2003	14	2015	7
1978	50	1983	41	1997	5	2003	16	2015	8
1978	18A	1983	43	1997	25	2003	19	2015	17
1978	18B	1983	45	1998	6	2003	26	2016	16
1979	34	1983	46	1998	18	2003	31	2016	18
		1983	47	1998	21	2003	32	2016	25
		1984	3	1998	28	2004	2	2016	26
		1984	18	1999	9	2004	19	2017	2
		1984	27	1999	13	2004	27	2017	7
		1985	11	1999	19	2004	28	2017	8
		1985	14	1999	22	2005	8	2017	12
		1985	17	1999	27	2005	10	2017	16
		1985	20			2005	12	2018	11
		1985	24			2005	18	2018	13
		1985	29			2006	2	2018	15
		1986	6			2006	5	2019	5
		1986	8			2006	8	2019	9
		1986	13			2006	13	2019	12
		1986	15			2006	16	2019	17
		1986	17			2007	11	2019	19
		1987	1			2007	13	2019	20
		1987	2			2007	14	2019	23
		1987	20			2008	2	2019	24
		1987	34			2008	3	2019	25
		1988	1			2008	5		
		1988	32			2008	7		
		1988	42			2008	12		
		1989	16			2008	18		
						2009	10		
						2009	12		
						2009	14		
						2009	18		
						2009	20		

Referanseliste

- Aronsson, P., Fulsås, N., Haapala, P. & Jensen, B. E. (2008). Nordic National Histories. I S. Berger & C. Lorenz (Red.), *The Contested nation : ethnicity, class, religion and gender in national histories* (Writing The Nation, bd. vol. 3, s. 256-282). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries : the social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berger, S. & Lorenz, C. (Red.). (2008). *The Contested nation : ethnicity, class, religion and gender in national histories* (bd. vol. 3). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Buck, M., Markussen, J. A. & Stein, J. (2022). Brent jord: langsiktige politiske konsekvenser av nedbrenning og tvangsevakuering i Nord-Troms og Finnmark. *Tidsskrift for samfunnsforskning*.
- Coates, K. S. P. (2004). *Global History of Indigenous Peoples: Struggle and Survival*. London: London: Palgrave Macmillan Limited.
- Eidheim, H. (1997). Ethno-political development among the Sami after World War II : the invention of selfhood. *Sami culture in a new era / Harald Gaski (ed.)*, 29-61.
- Eriksen, A. (2009). *Museum : en kulturhistorie*. Oslo: Pax.
- Eriksen, K. E. & Niemi, E. (1981). *Den finske fare : sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Evjen, B., Ryymin, T. & Andresen, A. (2021). *Samenes historie fra 1751 til 2010* (1. utgave. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Floris, L. & Vasström, A. (1999). *På museum : mellom opplevelse og opplysning* (Humanistisk historieformidling, bd. b. 6). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Fonneland, T. (2020). The Samekulturen exhibition. A social actor at the Tromsø University Museum. *Nordisk Museologi*, 27(3), 118-133. 10.5617/nm.7731
- Fulsås, N. (1989). Forteljing og historie. I C. Kvium (Red.), *Historisk kundskab og fremstilling : oplæg fra den 20. Nordiske fagkonferens i historisk metodelære, Rødhuse Klit, 23.-27. maj 1987* (Studier i historisk metode, bd. 20, s. 47-60). Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Fulsås, N. (1999). *Historie og nasjon : Ernst Sars og striden om norsk kultur* (Det Blå bibliotek). Oslo: Universitetsforl.
- Gaski, H. (1997). Introduction. I *Sami culture in a new era : the Norwegian Sami experience*. Karasjok: Davvi girji.
- Gustavsen, J. (2000). Sápmi - en problematisk utstilling. *Kulturnytt, Årg. 22, nr. 4 (2000)*, 10-11.
- Hansen, L. I. & Olsen, B. (2004). *Samenes historie : fram til 1750*. Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Hansen, L. I. & Olsen, B. (2014). *Hunters in transition : an outline of early Sámi history Northern world*, bd. volume 63.
- Hansen, L. I. & Olsen, B. (2022). *Samenes historie : fram til 1750* (2 utg.). Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Hansen, T. (2020, 2. juli). Norges offentlige utredninger (NOU). I *Store norske leksikon*. snl.no. Hentet 04.11.2021 fra [https://snl.no/Norges_offentlige_utredninger_\(NOU\)](https://snl.no/Norges_offentlige_utredninger_(NOU))
- Heiret, J. & Ryymin, T. (2013). Konklusjon. I *Fortalt fortid : norsk historieskriving etter 1970* (s. 339-354). Oslo: Pax.
- Heiret, J., Ryymin, T. & Skålevåg, S. A. (2013a). *Fortalt fortid : norsk historieskriving etter 1970*. Oslo: Pax.
- Heiret, J., Ryymin, T. & Skålevåg, S. A. (2013b). Innledning. I *Fortalt fortid : norsk historieskriving etter 1970* (s. 8-34). Oslo: Pax.

- Hitching, T. R. & Veum, A. (2011). Introduksjon. I (s. 11-40). Kristiansand: Høyskoleforl.
- Hylland, O. M. (2017). Museenes samfunnsrolle - et kritisk perspektiv. *Norsk Museumstidsskrift*, 3(2), 77-91. 10.18261/issn.2464-2525-2017-02-04
- International council of museums. (u.å.). Museum Definition. Hentet 14. august 2021 fra <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>
- International Labour Organization. (1957, 5. Juni). C107 - Indigenous and Tribal Peoples Convention. I
 NORMLEX.https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C107
- International Labour Organization. (1989, 7. Juni). C169 - Indigenous and Tribal Peoples Convention. I
 NORMLEX.https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312314
- Johansen, A. (2020, 14 August). Sagai Muittalægje. I *Store norske leksikon*. snl.no. Hentet 25.04.2022 fra https://snl.no/Sagai_Muittal%C3%A6gje
- Macintyre, S., Manguashca, J., Pók, A. & Woolf, D. (2011). *The Oxford history of historical writing : Vol. 4 : 1800-1945* (bd. Vol. 4). Oxford: Oxford University Press.
- Martínez Cobo, J. R. (1987). *Study of the problem of discrimination against indigenous populations : Vol. 5 : Conclusions, proposals and recommendations* (bd. Vol. 5). New York: United Nations.
- Mathisen, S. O. (2014). *Etnisitetens estetikk. Visuelle fortellinger og forhandlinger i samiske museumsutstillinger: 07-gruppen AS*.
- Mathisen, S. R. (2001). Hvem forteller hva om "det samiske"? : utstillingen Sápmi - en nasjon blir til på Tromsø museum. *Tradisjon, Årg. 30, nr 2 (2000), Årg. 31, nr 1 (2001)*, 37-42.
- Mathisen, S. R. (2005). Representasjoner av kulturell forskjell: fortelling, makt og autoritet i utstillinger av samisk kultur. *Tidsskrift for kulturforskning : TjK*.
- Melve, L. & Ryymin, T. (2018). *Historikerens arbeidsmåter*. Oslo: Universitetsforl.
- Nilsen, A. (2009). *Hva med sjosamene? De etnopolitiske premissene for museumsutstillinger med samiske gjenstander*: The University of Bergen.
- Nord-Troms Museum. (u.å.). Om museet. Hentet 11.11.2021 fra <https://ntrm.no/om-museet/>
- Nordlige folk. (u.å.). Strid og forsoning. Hentet 09.05 fra <https://nordligefolk.no/sjosamene/historie-religion/strid-og-forsoning/>
- NOU 1975: 37. (1975). *Videregående opplæring for samer*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012072505135
- NOU 1978: 18A. (1978). *Finnmarksvidda, natur - kultur*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2015081948157
- NOU 1980: 53. (1980). *Vern av urbefolkninger*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2013102407016
- NOU 1980: 59. (1980). *Samisk i grunnskolen*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008060200027
- NOU 1984: 18. (1984). *Om samenes rettsstilling*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007062804016
- NOU 1985: 14. (1985). *Samisk kultur og utdanning*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012112206279
- NOU 1987: 20. (1987). *Handlingsplan for samisk ungdoms utdanningsmuligheter*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2013102806077
- NOU 1987: 34. (1987). *Samisk kultur og utdanning*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012062705059

- NOU 1988: 42. (1988). *Næringskombinasjoner i samiske bosettingsområder*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012082309547
- NOU 1993: 34. (1993). *Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2014060408192
- NOU 1994: 21. (1994). *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008010400024
- NOU 1995: 6. (1995). *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008022604014
- NOU 1997: 4. (1997). *Naturgrunnlaget for samisk kultur*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008071404039
- NOU 2000: 3. (2000). *Samisk lærerutdanning*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2000-3/id142575/>
- NOU 2001: 34. (2001). *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-34/id379485/>
- NOU 2007: 13. (2007). *Den nye sameretten*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2007-13/id491883/>
- NOU 2007: 14. (2007). *Samisk naturbruk og retts--situasjon fra Hedmark til Troms*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2007-14/id584312/>
- NOU 2008: 15. (2008). *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-5/id499796/>
- NOU 2016: 18. (2016). *Hjertespråket — Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-18/id2515222/>
- Olsen, B. (2000). Sápmi : en nasjon blir til? *Museumsnytt, Årg. 49, nr. 5/6 (2000)*, 20-23.
- Otnes, P. (1970). *Den samiske nasjon: Interesseorganisasjoner i samenes politiske historie*. Oslo: Pax.
- Pollestad, J. A. (2020). *Gerhardsen og grunnforteljinga: Ein analyse av historiske forteljingar*. University of Stavanger, Norway.
- Ragazzi, R. (2008). *Steps Toward An Analysis of "Sápmi.: Becoming A Nation" Exhibition at Tromsø University Museum*. Foredrag holdt ved Comparing: National Museums; Territories; Nation-Building and Change. NaMu IV; Linköping University; Norrköping; Sweden 18-20 February 2008.
- Ragazzi, R. & Nerici, G. (2020). Discourses, practices and performances in Sámi museology at Tromsø University Museum. *Nordisk Museologi*, 27(3), 134-151. 10.5617/nm.7742
- Regjeringen.no. (u.å, 20.02.2020). ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter. Hentet 27. April 2022 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/urfolkryddemappe/ilo-konvensjonen-om-urfolks-rettigheter-/id487963/#:~:text=Norge%20ratifiserte,%20som%20f%C3%B8rste%20land,gjelder%20for%20samene%20i%20Norge>
- Ryymin, T. & Nyssönen, J. (2013). Synliggjøring, assimilering, agens: fortellinger i samisk og kvensk historie. I *Fortalt fortid : norsk historieskriving etter 1970* (s. 207-239). Oslo: Pax.
- Schanche, K. & Valen, G. J. (2000). Samisk kulturkamp på museum : anmeldelse av Tromsø museums nye utstilling "Sápmi - en nasjon blir til". *Hammarn, Årg. 7, nr. 6 (2000)*, 17-18.
- Sejersted, F. (2000). *Norsk idyll?* : Pax.
- Shetelig, H. (1944). *Norske museers historie : festskrift til Thor B. Kielland på 50-årsdagen 9.12.1944*. Oslo: Cappelen.
- St.meld. nr. 49. (2008-2009). *Framtidas museum - Forvaltning, forskning, formidling, fornying*. Regjeringen.no. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-49-2008-2009/id573654/>

- Thijs, K. (2008). The Metaphor of the Master: 'Narrative Hierarchy' in National Historical Cultures of Europe. I S. Berger & C. Lorenz (Red.), *The Contested nation : ethnicity, class, religion and gender in national histories* (Writing The Nation, bd. vol. 3, s. 60-74). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Tromsø Museum. (1972). *Tromsø museum 100 år* (Ottar (Tromsø : trykt utg.), bd. nr 74 (1972 nr 4)). Tromsø: Universitetsforlaget.
- UiT. (u.å.-a). Historia til Uit. Hentet 10. september 2021 fra <https://uit.no/om/historie>
- UiT. (u.å.-b, 11.11.2021). Samekulturen. Hentet fra https://uit.no/tmu/utstillinger/utstilling?p_document_id=398846
- Øierud, G. L. (2011). Hvordan analysere multimodalitet? I *Diskursanalyse i praksis : metode og analyse* (s. 43-48). Kristiansand: Høyskoleforl.

